

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.52SEM:728.82(497.4Vinica)"14/16"

Prejeto: 23. 2. 2016

Janez Weiss

univ. dipl. zgodovinar, Mestna muzejska zbirka Črnomelj, RIC Bela krajina, Ul. Mirana Jarca 5, SI-8340 Črnomelj
E-pošta: janez_weiss@yahoo.com

Zgodbe z meje imperija. Grad Vinica in Semeniči, začetki in prvi posestniki v luči novih arhivskih virov

IZVLEČEK

Prispevek se ukvarja z začetki in prvimi posestniki gradu Vinica v Beli krajini. Starejši avtorji so na podlagi obstoječega arhivskega gradiva in gradbenih prvin začetke gradu postavili v čas med sredino 15. in 16. stoletja. No-woodkrito gradivo iz arhiva Pruske kulturne ustanove, ki omenja posestni spor med Semeniči in Nemškim viteškim redom v začetku 16. stoletja, te domneve dopolnjuje. Postavitve gradu in tabora sega v zadnjo četrtino 15. stoletja, ko sta se viniški duhovnik Viljem Graman in Viljem Semenič dogovorila, da bosta Nemški viteški red in rodbina Semenič skupaj postavila novo grajsko poslopje in tabor za zaščito svojih podložnikov. Po Gramanovi smrti so si grad prilastili Semeniči, kar je vodilo v pravdo z Nemškim viteškim redom. Grad je bil leta 1500 zaplenjen, do dvajsetih let 16. stoletja pa vrnjen Semeničem, ki so ga posedovali do začetka 17. stoletja.

KLJUČNE BESEDE

Bela krajina, Metliško, Vinica, Semeniči, Nemški viteški red

ABSTRACT

STORIES FROM THE BORDER OF THE EMPIRE: THE VINICA CASTLE AND THE SEMENIČ FAMILY, BEGINNINGS AND FIRST OWNERS IN LIGHT OF NEW ARCHIVAL SOURCES

The article describes the beginnings and first owners of the Vinica Castle in White Carniola. Based on available archival materials and construction elements, early authors dated the origins of the Vinica Castle to somewhere between the mid-15th and 16th century. The recently discovered archival materials from the Prussian Cultural Institution (Preussische Kulturstiftung), that contain a reference to a property dispute between the Semenič family and the Teutonic Order in the early 16th century, substantiated these assumptions with new data. The construction of the castle and the fortifications dates back to the last quarter of the 15th century, when a priest from Vinica, Wilhelm Graman, and Wilhelm Semenič agreed that the Teutonic Order and the Semenič family would join efforts in erecting a new castle building and fortifications to protect their serfs. After Graman's death, the Semenič family laid claim to the castle and thus initiated a property dispute with the Teutonic Order. The castle was seized in 1500 and by 1520 returned to the Semenič family, in whose possession it remained until the beginning of the 17th century.

KEY WORDS

White Carniola, Metlika area, Vinica, Semenič family, Teutonic Order

Namen prispevka je osvetliti začetke gradu Vinica, okoliščine gradnje, graditelje in prve posestnike.¹ Gradivo iz arhiva Pruske kulturne ustanove (*Preussische Kulturstiftung*), ki sem ga pred nekaj leti odkril v Berlinu, namreč v novi luči prikazuje začetke viniškega gradu, njegove graditelje in prve posestnike ter dopolnjuje naše poznavanje zgodovine te grajske stavbe. Poleg tega opisuje zanimivo dogajanje, ki grad povezuje s plemenito rodbino Semenich, omenja pa tudi vlogo Nemškega viteškega reda, o kateri smo prej vedeli kaj malo. Kot velikokrat poprej se je tudi tokrat iz sprva zelo ozke teme razvilo sosledje novih ugotovitev, ki dodajajo zelo zanimive drobce k celoti zgodovine Metliškega – današnje Bele krajine – v času poznega srednjega in zgodnjega novega veka. Tako ta razprava ponuja nove vidike in pogloblja razumevanje še vedno slabo poznane preteklosti metliške dežele in ljudi, ki so jo skozi stoletja zaznamovali. Potrjuje, da je treba vedno znova izzvati starejše, uveljavljene in splošno sprejete ugotovitve, nemalokrat osnovane na nezadostnem poznavanju zgodovinskih virov ali razumevanju njihove vsebine. Vire slovenske zgodovine moramo namreč iskati po celotnem prostoru nekdanjega Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, katerega del so bile nekdanje slovenske dežele. Najdemo jih v arhivih različnih ustanov ali gospostev, kamor so prispeli po velikokrat nenavadnih poteh srednje- ali novoveške uprave ali po nepredvidljivih poteh plemiške usode. V tem prispevku se tako križajo in dopolnjujejo ugotovitve, ki izhajajo iz do sedaj nepoznanega ali še neuporabljenega gradiva arhivov v Ljubljani, na Dunaju in v Berlinu ter skupaj podajo zanimivo podobo dogajanja na samem jugu cesarstva od druge polovice 15. do zadnjih desetletij 16. stoletja.

V prvem delu prispevka se vprašamo, kaj vemo in kako. V drugem bo poudarjeno novoodkrita gradivo. Tretji in četrti del služita razumevanju glavnih akterjev, posameznikov, o katerih ti viri govorijo, z dolžnim ozirom na starejšo zgodovino. Peti del na kratko osvetli osrednjo temo prispevka, posestni spor. Šesti del opozori na dinamično 16. stoletje na Vinici, zadnji, sedmi del pa poskuša vse ugotovitve spojiti v nekakšno smiselno zgodbo oziroma pripoved. Ne smemo namreč pozabiti, da je grad Vinica pred kratkim dobil nove lastnike, za katere smemo upati, da mu bodo vrnili del stare podobe. Prav je, da gradu vrnemo njegovo najstarejšo zgodovino, ki hkrati, kakor je pokazal Boris Golec, govori o samih začetkih Vinice kot trške naselbine. Kot bomo videli, je bila Vini-

ca prvič omenjena kot tabor leta 1500 in kot trg leta 1583, nekoliko prej, kakor smo domnevali do sedaj.

Grad – kaj vemo in kako

Med slabše poznane belokranjske gradove spada tudi danes v precej žalostnem stanju obstoječi grad Vinica oziroma to, kar je od njega ostalo. Njegova preteklost je poznana le v najosnovnejših potezah, čemur botruje dejstvo, da skorajda nimamo dostopnega gradiva, ki bi jo temeljiteje osvetljevalo. Grad Vinica so v svojih delih obravnavali Majda Smole,² po kateri so veliko povzeli zgodovinar Dušan Kos,³ raziskovalec Ivan Jakič⁴ in najvidnejši slovenski kastelolog Ivan Stopar,⁵ eden izmed mentorjev Igorja Sapača.⁶ V razpravi o trgu Vinica je razvoj gradu omenil tudi zgodovinar Boris Golec,⁷ ki je pri historiatu gradu povzel omenjene starejše avtorje in se strinjal s predpostavko Jožeta Dularja,⁸ da je bil grad postavljen v 15. stoletju.⁹ Temelj izvajanj prej omenjenih avtorjev z izjemo Golca predstavlja arhivsko gradivo, katerega najstarejši del sega v 17. stoletje (Smole, Kos), poleg njega pa še stavbni elementi gradu (Stopar, Sapač). Le Golec je v svoji raziskavi razvoja trga Vinica posegel tudi po gradivu iz 16. stoletja. Na podlagi razpoložljivega arhivskega gradiva je tako veljalo, da je bil najstarejši posestnik gradu in gospostva Vinica neki Kraljič,¹⁰ ki je grad v začetku 16. stoletja *izročil*, tako Smole, ali *prodal*, tako Stopar, plemenitim gospodom Semenich. Semenichi so nato grad posedovali vse do tridesetih let 17. stoletja, ko je prišel v roke rodbini Krupskih in pobreških graščakov Purgstallov.¹¹ Golec je sosledje posestnikov gradu dopolnil z ugotovi-

² Smole, *Graščine*, str. 527.

³ Kos, *Urbarji*, str. 59–60.

⁴ Jakič, *Gradovi*, str. 61 – teza o posesti Frankopanov in Thurnov na Vinici v 16. stoletju ni podprta z nobenim virom. Gl. tudi Jakič, *Sto gradov*, str. 196–197, kjer srečamo celo vrsto napak. Domneva o stolpastem dvoru že v 13. stoletju ni podprta z nobenim virom (str. 196). Cerkev sv. Križa ni bila lastniška cerkev, temveč ena od prvih podružnic cerkve sv. Petra v Črnomlju (str. 196). Grofje Frankopani niso nikoli posedovali gradu Vinica, prav tako ne baron Jurij Thurn (str. 197).

⁵ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 119–127.

⁶ Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50.

⁷ Golec, *Nastanek in razvoj II*, str. 523–562.

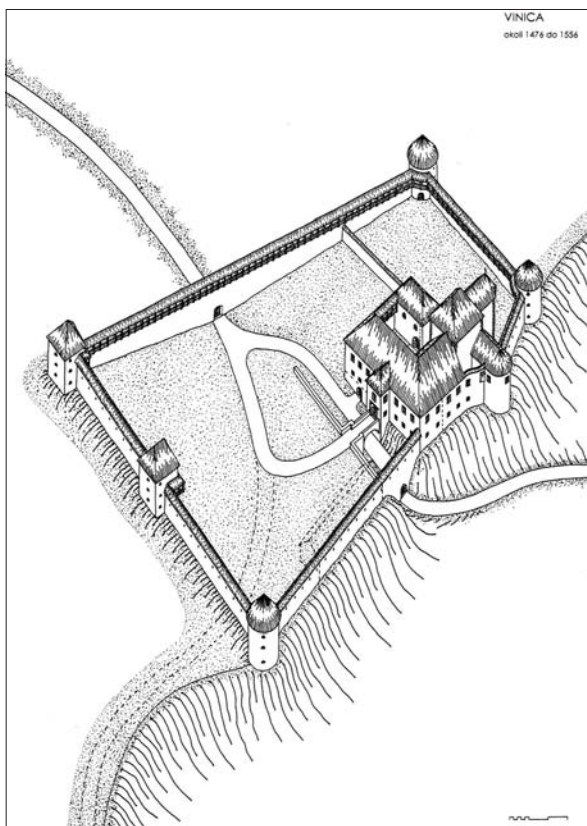
⁸ Dular, Župančičeva Vinica, str. 5: »V 15. stoletju je bil sezidan današnji grad nad Kolpo in vključen v obrambno obzidje, ki so ga na vseh štirih voglih ojačevali utrjeni stolpi.« Dular je obstoj gradu in obzidja okoli Vinice nedvomno predpostavil na osnovi Valvasorjeve navedbe o turškem vdoru leta 1469 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 640).

⁹ Golec, *Nastanek in razvoj II*, str. 536–537. Dasiravno je Golec sprejel tezo o postavitvi gradu v 15. stoletju, pa je zavrnil Dularjevo domnevo, da bi Vinica v 16. stoletju dobila trške pravice (str. 536).

¹⁰ Smole, *Graščine*, str. 527. Smoletova je podatek zasledila v zapuščinskem inventarju Hansa Baltazarja Purgstalla, posestnika gradov Krupa, Pobrežje in Gradac (ARS, AS 309, XXXIV P1–28, te. 80, Hans Baltazar von Purgstall, 1632, 4. maj). Po njej je povzel Stopar, *Grajske stavbe*, str. 120; Golec, *Nastanek in razvoj II*, str. 537.

¹¹ Smole, *Graščine*, str. 527; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 120.

¹ Za pregled in predloge se zahvaljujem dr. Borisu Golcu, dr. Lilijani Znidaršič-Golec, dr. Mihi Preinfalku in mag. Niku Hudelji. Za grafiko gradu gre zahvala dr. Igorju Sapaču. Nekoliko drugačen je članek že izšel v zborniku *Ob Kolpi je moj dom* (ur. Vlado Starešinič, Vinica: KUD Oton Župančič, 2016), kjer v poglavju o rodbini Semenich vsebuje nekaj neljubih netočnosti, ki jih ta različica članka korigira. Za konstruktivno kritiko in korekture se zahvaljujem dr. Mihi Kosiju.

Rekonstrukcija gradu in taborskega obzidja trga Vinica okoli 1472–1556 po Igorju Sapaču (Gradovi in dvorci v Beli krajini, 2003, str. 51).

lastnosti njene arhitekture trdi, da je bila pozidana že v 14. stoletju,¹³ Sapač pa njen nastanek postavlja v čas okoli 1472, kakor govori letnica, vzdana na plošči nad vrati v kapelo.¹⁴ Omenjeni avtorji se strinjajo, da so kapelo najverjetneje v začetku 16. stoletja nadzidali in ji namenili obrambni značaj.¹⁵ Na južni strani so ji dozidali polkrožni stolp, ki je bil vpet v obzidje trga Vinica. Enonadstropen in podkleten palacij, stanovanjsko poslopje gradu, so zgradili na zahodni strani kapele. Na sredini zahodne fasade palacija so dodali stolp, ki je varoval vhod v grad po mostiču nad globokim jarkom.¹⁶ Na severno stran kapele so prislonili manjše, najverjetneje gospodarsko poslopje, ki so ga z zidom na severni strani povezali s palacijem. Tako se je domnevno do najpozneje sredine 16. stoletja¹⁷ oblikovala grajska celota viniškega gradu. Kot je razvidno z Valvasorjevih upodobitev, je grad tvoril pomemben del obrambe trga, purge Vinica, ki je bil povsem obdan z obzidjem in je posebno v 16. stoletju predstavljal *tabor*, pribežališče okoliškemu prebivalstvu, ki se je vanj umaknilo v primerih turške nevarnosti. Po Golčevem mnenju¹⁸ je bila prav taborska funkcija viniškega gradu tista, ki je v 16. stoletju vodila v razvoj trga Vinica. Golec je zaključil, da je ob gradu nastal *obzidani kompleks in šele nato se je zanj uveljavilo trško ime, toda ne v pomenu srednjeveškega trga. To Vinica po svoji funkciji ni bila, čeprav je obzidje po vsej verjetnosti res dobila že v 15. stoletju.*¹⁹ Grad je bil torej osrednjega pomena za razvoj Vinice kot strnjenegega naselja, trga. Razumeti njegove začetke pomeni hkrati razumeti začetke same naselbine.

Napis v gotici (levo) in glagolici (desno) z gradu Vinica. Za fotografiji mavčnih odlitkov v brambi Belokranjskega muzeja Metlika se zahvaljujem Leonu Gregorčiču.

tvijo, da so Semeniči grad leta 1602 prodali rodbini Kanizar, ki ga je posedovala do leta 1653, ko je prišel v roke Purgstallom.¹²

Drugi vir podatkov o preteklosti gradu so njegove arhitekturne prvine. Njihova analiza pravi, da se je grad postopoma razvil okoli kapele sv. Katarine, katere začetki so prav tako nejasni. Stopar na podlagi

¹² Golec, Nastanek in razvoj II, str. 536.

¹³ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 125.

¹⁴ Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50, navaja letnico 1476; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 125.

¹⁵ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 125–126; Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50.

¹⁶ Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50.

¹⁷ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 125; Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50.

¹⁸ Golec, Nastanek in razvoj II, str. 523–562.

¹⁹ Prav tam, str. 536.

Osnovo datacije postavitve grajske stavbe ponujata dva napisa, vzdana v stavbo. Starejši vsebuje dva elementa, grb z glavo in v gotski pisavi vklesan napis **AD MCCCCLXXII**, *Anno Domini 1472*, v letu gospodovem 1472. Drugi napis v prvi vrstici navaja letnico **1556** z arabskimi števili. V drugi vrstici berno glagoljaški napis **✠ϥⲓⲛⲁ**, transkribiran v latinico pomeni ČFLE, kar pretvorjeno v števila (Č = 1000, F = 500, L = 50, E = 6) pomeni letnico 1556. V tretji vrstici vsebuje dve črki, **ma**, kratici **MG**, gotovo inicialki nepoznanega graditelja. Obe letnici ponujata časovni okvir različnih posegov v stavbo gradu; leto 1472 naj bi predstavljalo nekakšen gradbeni poseg na kapeli, letnica 1556 pa je predstavljala *terminus ante quem* izgradnje gradu. Starejši raziskovalci so arhivske podatke povezali z analizo arhitekturnih elementov, časovni okvir pa sta ponudila oba napisa, s čimer je obveljalo, da je bil grad Vinica postavljen »še proti koncu prve polovice 16. stoletja«, ²⁰ tj. v letih 1540–1550, samo obzidje pa je bilo postavljeno že v 15. stoletju. Graditelj gradu je bil raziskovalec nepoznan, prvi lastniki pa plemenita rodbina Semenič, katere posest je na podlagi notice v zapuščinskem inventarju izpričana na začetku 16. stoletja. Ključno vprašanje seveda je, na katerih točkah lahko te ugotovitve nadgradimo in povemo kaj novega.

Novo gradivo

Novo gradivo iz arhiva Königsberške vrhovne stolice Nemškega viteškega reda v Berlinu začetke gradu Vinica in njegov prehod v posest rodbine Semenich prikazuje na povsem nov način. Osrednji je nedatirani dopis deželnega komturja Krištofa Auerja (*Cristoph Awer*), načelnika avstrijske redovne province Nemškega viteškega reda v letih 1513–1524, ²¹ kjer opisuje stanje svoje redovne province (*balley*, balija) in posebno spore, v katere so bile vpletene posamezne redovne hiše (komende) ali župnije Nemškega viteškega reda, pri čemer omeni tudi spor v Vinici. Besedilo se v originalu in v prevodu glasi:

Weinitz ein Pharr in Motlinger Podn

So ist durch ain Pharer aber nicht ein Brudern meins Ordens gestorben, der zu Rettung wider die Turgken der ganntzen Pharajenig zu gut und mit irm bewilligen ein Thurn gepawt. Desselben sich die vorgeannten Semenitz über ainen Vertrag bei weilent hern Conrat Stauchwitz beschehen, unpillich unnderstannden und geweltigeliich eingenommen, und ainen Bruder meines Ordens so Ich zu Pharr dabium gesetzt ausgestossen. Drain der Pharer von Tscharneml nach meinen Bevelch bey dem lannndshauptmann in Crain di sachen geubt und angezaight, aber

*khainer wendung moegen bekommen, und halten die Semenitz den Thurn gewaltigkblich Inn.*²²

Vinica, fara na Metliškem

Tako je že umrli župnik, ki ni bil brat mojega reda, za rešitev pred Turki v dobro vseh faranov in z njihovim soglasjem dal postaviti stolp. Tega so si prej omenjeni Semeniči ob kršitvi sporazuma, sklenjenega s pokojnim Konradom Stauchwitzem, krivo prisvojili in nasilno prevzeli, in brata mojega reda, ki sem ga poslal v tisto župnijo, izgnali. Nato je črnomaljski župnik po mojem ukazu zadevo naznanil in nakažal deželnemu glavarju na Kranjskem, ampak ni mogel doseči nobene spremembe. Tako Semeniči nasilno posedujejo stolp.

Kratki odlomek je terminološko in vsebinsko zelo zgovoren ter si zasluži podrobno analizo. Deželni komtur, pisec plemiškega porekla, je uporabil izraz stolp (*Thurn*) in ne grad (*Burg*, *Schloß*), torej oznako za zelo enostavno in osnovno grajsko stavbo. Pravi, da je bil graditelj tega stolpa nihče drug kot viniški župnik, o katerem vemo le, da ni bil član Nemškega viteškega reda, ne poznamo pa imena. Listina ne navaja časa gradnje, vemo pa, da so Semeniči imeli sporazum s komturjem Konradom Stauchwitzem (*Konrad von Stauchwitz*), načelnikom avstrijske province Nemškega viteškega reda v letih 1487–1500, ²³ ki je bil sklenjen še za časa njegovega življenja, kar pomeni, da je bil tedaj stolp v gradnji ali postavljen. Iz tega izhaja, da je bil stolp v Vinici postavljen najpozneje leta 1500, zagotovo pa še prej. V lasti Nemškega viteškega reda je ostal le za časa življenja župnika graditelja. Še pred letom 1500 so si ga nasilno prisvojili (*geweltigeliich eingenommen*) gospodje Semenich. Stolp v Vinici torej ni prišel v roke Semenichov z izročitvijo ali prodajo, kot trdijo starejši avtorji, temveč so si ga Semeniči nasilno prisvojili in ga protipravno posedovali (*halten ... gewaltigkblich inn*). Točnega leta nasilnega prevzema ne poznamo, vendar vemo, da se je ta dogodek pripetil za časa deželnega komturja Konrada Stauchwitza, torej med letoma 1487 in 1500. Prav ta, po mnenju Nemškega viteškega reda nasilna in nepravilna posest, je bila razlog za spor, tožbo in posledični zapis v aktih. Seveda je treba vir razumeti; treba se je vprašati, kdo bi lahko bil ta župnik, ki je stolp postavil, kateri člani zelo razvejane rodbine Semenich so ga zasedli ter zakaj in kako se je celotna zadeva zaključila. Vrsta arhivskih virov namreč nakazuje zapleten odnos gospodov Semenich s trgovom Vinica, z viniško župnijo in Nemškim viteškim redom na Metliškem ter ponuja vpogled v do sedaj povsem nepoznana razmerja, ki jih je treba zavoljo

²⁰ Sapač, *Gradovi in dvorci*, str. 50.

²¹ Voigt, *Geschichte*, str. 661.

²² GStAPK XX. OBA HA R25658, nedatirani dopis Krištofa Auerja je nastal po 25. septembru 1522. Dopis je del sicer obsežnejšega gradiva tožbe med Nemškim viteškim redom in mestom Ljubljana zaradi izgradnje novega mestnega obzidja.

²³ Voigt, *Geschichte*, str. 661; Duellius, *Historia*, str. 43.

boljšega razumevanja osvetliti. Ozrli se bomo po viniški župniji v 15. stoletju in po rodbini Semenich ter poskušali v polnosti razumeti ta zanimiv drobec belokranjske zgodovine.

Nekaj besed o viniški fari v 15. stoletju

Cerkev sv. Križa na Vinici spada med najstarejše cerkve v Beli krajini in je posredno omenjena že v ustanovni listini belokranjske pražupnije, župnije Črnomelj, 18. oktobra 1228, kot ena izmed štirih podružnic.²⁴ V poznejših virih je izrecno imenovana kot *in Vinnicha ... sancte crucis, matrix* (1334)²⁵ ali *sancte crucis de Vynnich* (1359).²⁶ Tako kot druge cerkvene posesti na Metliškem je spadala v okvir oglejskega patriarhata. Z darovnico goriških grofov je bila leta 1251 skupaj z drugimi cerkvami na Metliškem podrejena Nemškemu viteškemu redu, kar je leta 1268 razširil in potrdil tudi vojvoda Ulrik Spanheim.²⁷ Duhovniki na Vinici v 13. stoletju so nam nepoznani. Sredi 14. stoletja je na Vinici služboval neki Radoslav (*Radozla*),²⁸ njegovih naslednikov pa ne poznamo. Na začetku 15. stoletja zasledimo Friderika Semenicha (*Friedrich Semenisch, Pfarrer zu Weinitz*) iz plemenite rodbine Semenich, leta 1424 župnika na Vinici.²⁹ Do kdaj je Friderik, ki očitno ni bil član Nemškega viteškega reda, služil, ne vemo, vsekakor pa izkazuje prve stike rodbine Semenich z župnijo in vasio. Naslednji, ki ga najdemo, je Viljem Graman (*Wilhelm Graman, Pfarrer zu Weinitz*), ki se kot duhovnik na Vinici prvič omenja leta 1455. Izviral je iz ugledne in pomembne rodbine metliških meščanov, katere člani so vodili visoke urade mesta, kot na primer leta 1444 metliški mestni sodnik Peter Graman (*Peter Groman ... stattrichter in der Methling*).³⁰ To je gotovo *Wilhelmus Gram de Medelika*, ki je bil leta 1429 vpisan na univerzo na Dunaju.³¹ Viljem je v virih izrecno označen le kot župnik na Vinici (*Pfarrer zu Weinitz*) in ne kot član Nemškega viteškega reda, kar je bilo tedaj v primeru pripadnosti redu vedno navedeno. Pomemben in

do sedaj nepoznan vir z začetka 16. stoletja sporoča, da je prav Viljem Graman sredi 15. stoletja pričel z nakupovanjem posesti v neposredni bližini Vinice, točneje v vasi Drenovec. Med letoma 1455 in 1465 je kupil tamkajšnje posesti treh svobodnikov in odvetščino (*vogtei*) nad njimi.³² Graman je posesti seveda kupoval zase; urbar Nemškega viteškega reda iz 1490 namreč omenja le dve posesti pred Vinico, nobene v Drenovcu.³³ Pri vseh treh odkupih sta pričala Jurij Gradaški (*Jörg Grätzer*) starejši in Viljem Semenich, očitno najzanesljivejši priči, izbrani z razlogom, saj je imel slednji pri Vinici obsežne posesti, verjetno pa to velja tudi za Gradaškega. Omeniti je treba, da vir iz 1480 omenja nekega Baltazarja, ki je bil *plebanus in Vinnea* in ga je Koblar imel za župnika v Vinici.³⁴ Prejkone gre za Baltazarja Gramana (*Walthaser Graman de Metlica*), študenta na Dunaju leta 1465,³⁵ sorodnika Viljema Gramana, župnika na Vinici, ki je očitno poskrbel za imenovanje svojega sorodnika na položaj viniškega duhovnika. Poudariti pa je treba, da nimamo nobenega drugega vira, ki bi potrjeval to trditev, zato se moramo za sedaj zadovoljiti z domnevmami.

Intenzivna dejavnost uglednega Viljema Gramana v začetku druge polovice 15. stoletja da slutiti, da je bil prav on tisti, ki je pričel z utrjevanjem in spremenil že obstoječo kapelo sv. Katarine v stolp. Bil je župnik na Vinici, meščanskega porekla, kar pojasni, zakaj ni bil član Nemškega viteškega reda, tedaj praviloma ekskluzivno plemiške korporacije. Viljem Graman in njegov najverjetnejši naslednik Baltazar sta edina, ki ju lahko ob trenutnem poznavanju virov povežemo z gradnjo stolpa. Viljema Gramana v virih zadnjič srečamo leta 1468, ko je skupaj z An-

²⁴ DOZA Urkunden, 1228, 18. oktober, s. l. Listina pravi *in loco, qui dicitur Schirnomel, consecrari ecclesiam in honore sancti Petri principis apostolorum, adjungentes eidem ut de ratione matris et magistre quatuor ecclesias in gremio eiusdem sitas, ipsam filiali affectu devotius respicientes*. Ena izmed teh štirih cerkva (*quatuor ecclesias*) je bila cerkev sv. Križa na Vinici.

²⁵ Buturac, Popis župa, str. 86. *Item in Vinnicha, et similiter de provincia Methlice, ecclesia sancte crucis, matrix. Huius filie: capella sancte trinitatis*. Podružnična cerkev sv. Trojice (*capella sancte trinitatis*) je v vasi Preloka.

²⁶ Barle, Prepir, str. 307.

²⁷ Weiss, In conterminiis, str. 18–21.

²⁸ Barle, Prepir, str. 307. Njegovo slovansko ime poraja zanimiva ugibanja o jeziku liturgije v prostoru ob Kolpi, katere latinski značaj lahko upravičeno postavimo pod vprašaj.

²⁹ DOZA Urkunden, 1424, 8. september, s. l.

³⁰ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1444, 25. marec, Metlika. Peter Graman, mestni sodnik v Metliki, in mestni svet prepovesta prepisovanje vsakovrstnih posesti cerkvi.

³¹ Weiss, Študenti, str. 24–25, 37–38.

³² ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1508, 1. februar, Novo mesto. Do sedaj še neobjavljen notarsko overjen prepis štirih listin, narejen v kapitlju v Novem mestu. Listine so bile izdane 4. maja 1455, 24. aprila, 4. maja in 13. junija 1465. Vse štiri listine so prodajne. Viljemu Gramanu, župniku v Vinici, svoje posesti prodajajo trije različni svobodniki iz Drenovca pri Vinici (Perko in Laure Kučarič, Valant, sin Muole iz Pribanjcev, Janž Prosentčič in lastnik odvetščine Leonhard Gumpfer z ženo Dorotejo, hčerko Ludvika Knolla. Kot priči v vseh štirih listinah nastopata Jurij Gradaški starejši in Viljem Semenich.

³³ Kos, Urbarji, str. 199–225. V Vinici sta imenovana le dva podložnika, Laure in Mawer Sturnitz (str. 214), ki sta spadala pod komendo v Metliki. Župnik na Vinici je prejemal tudi četrtno dajatev od vinograda na Vinjem vrhu pri Stari Lipi (str. 218).

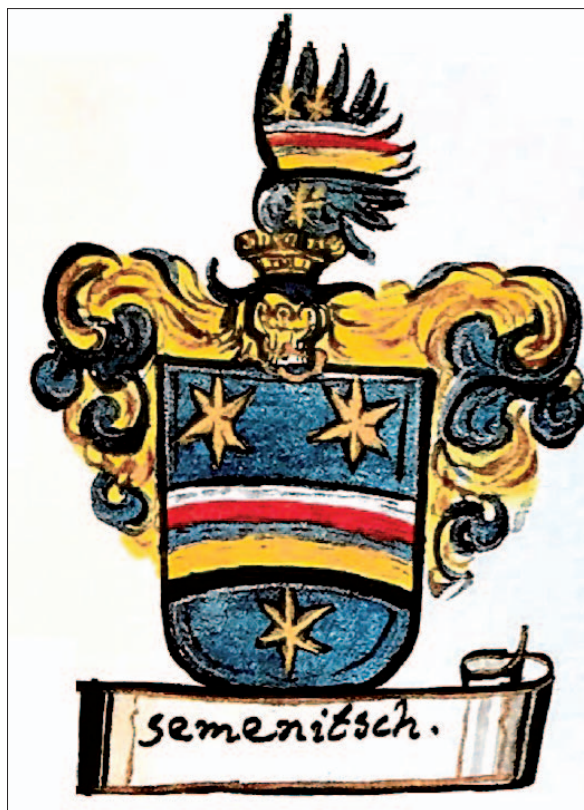
³⁴ ACAU Acta Curiae 303, str. 403, 1480, 15. maj. Poročilo dveh komisarjev za preiskavo spora v Kostelu, kjer si je duhovnik Janez Grumel (*Ioannes Grumel plebanus ecclesiae B. Virginis in Costel*) prisvojil desetino ter druge pravice župljanov iz Dolnje in Gornje Brige (*ab antiquo villa vocata Tiffenpach*). Komisarja sta bila *Baltasarus, plebanus in Vinnea*, in *Petrus Cantianus, vicarius in Zeisenbergk*. Koblar, Drobtinice I, str. 33: 15. maja 1480 je bil ondi za župnika Baltazar (*Plebanus in Vinnea*). Sklepati bi mogli, da je ta Baltazar prej omenjeni *Walthaser Graman*, torej sorodnik Viljema, vendar je oznaka *Vinnea*, »vinograd«, nekoliko nejasna in za Vinico povsem neznačilna in je v drugih virih ne srečamo.

³⁵ Weiss, Študenti, str. 24–25, 37–38.

drejem Hohenwarterjem, glavarjem na Metliškem, in Bernardom Katterjem, uglednim metliškim meščanom, v cerkvi sv. Nikolaja v mestu Metlika ustanovil tri kaplanije.³⁶ Gradnja stolpa na Vinici je bila zaključena leta 1472, kar izpričuje letnica na kapeli sv. Katarine. Sklepamo, da je bil Viljem Graman tedaj še župnik na Vinici, in ko ga je pred letom 1480 nasledil njegov sorodnik Baltazar, je bil gotovo še živ. Kot pravi dopis Nemškega viteškega reda, so si Semeniči prisvojili stolp po smrti duhovnika, ki ga je zgradil, za časa deželnega komturja Stauchwitz (1487–1500). To pomeni, da je Viljem Graman umrl kmalu po letu 1487. Oglejmo si, kdo so bili ti gosposdije Semenič, ki so si konec 15. stoletja prilastili stolp na Vinici.

In o gospodih Semenič

Plemenita rodbina Semenič spada med slabše poznane rodbine iz nekdanjega Metliškega³⁷ in tudi v tem prispevku ne moremo nameniti dovolj prostora njeni podobi, posesti ter njenim socialnim in ekonomskim strategijam. Lahko pa opozorimo na nekatere zanimive moške člane rodbine in njihove povezave s cerkvijo na Metliškem od njenih začetkov do 16. stoletja, s posebnim ozirom na njihov odnos do Vinice. Takoj na začetku je treba opozoriti, da v virih srečamo dve različni rodbini, ki nosita ime po Semiču, Semiče (*von Schiemze* ipd.) in Semeniče (*Semenitz* ipd.). Glede na sedanje poznavanje virov rodbin ne gre enačiti. Povsem gotovo sta bili v (bližnjem?) sorodstvu, ne vemo pa, kakšne so bile te sorodstvene vezi in predvsem med katerimi posamezniki.³⁸ Prvega plemiča, poimenovanega po Semiču, v pisnih virih srečamo leta 1309, ko je Henrik Semiški (*Hainrich von Schiemze*) pričal v listini grofa Henrika Goriškega,³⁹ tedanjega posestnika Metliškega. Semiški ni imel posesti le na Metliškem, temveč tudi v Slovenski marki (na Dolenjskem), katere

Grba rodbine Semenič in trga Vinica iz Valvasorjevega dela *Opus Insignium Armorumque* (1687–1688), fol. 153 in 27. Modro (azurno) polje grba Semeničev je najverjetneje botrovalo modremu polju v grbu trga Vinica.

³⁶ DOZA Urkunden, 1468, 11. november. Ena izmed najpomembnejših listin cerkvene zgodovine Bele krajine pravi, da Viljem Graman, župnik v Vinici, Andrej Hohenwarter, glavar na Metliškem, njegova žena Suzana ter Bernard Katter in njegova žena Neža ustanavljajo tri kaplanije v cerkvi sv. Nikolaja v Metliki. V ta namen vseh pet ustanoviteljev Nemškemu viteškemu redu daruje precejšnje posesti po Metliškem. Listina med drugim omenja tudi šolskega mojstra in učence (*schuelmaister ... mit den knabn*), kar je najstarejše pričevanje o obstoju izobraževalne dejavnosti na Metliškem. Pečatili so Viljem Semenič, Jurij Gradaški (*Jörg Gräzer*) ali Grätzberger (listina je poškodovana) ter sodnik in svet Novega trga v Metliki (mesta Metlika).

³⁷ Kos, *Bela krajina*, str. 24; Kos, *Urbarji*, str. 72–73. Najtemeljitejšo študijo o rodbini do sedaj je objavila Slana, Lastniki gradov, str. 579–580, ki močno temelji na predhodnih raziskavah Borisa Golca.

³⁸ Slana, Lastniki gradov, str. 579, Henrika Semiškega enači kar s prvo omembo Semeničev, kar pa se glede na vire ne zdi povsem pravilno, saj ne vemo prav nič o sorodstvu Semičev (*von Schiemze*) in Semeničev (*Semenitz*).

³⁹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1309, 25. maj, Gorica.

del pri Ježnem vrhu⁴⁰ je leta 1316 prodal samostanu Stična.⁴¹ Njegov sorodnik Eberhard Semiški (*Eberhart von Semaz*) je leta 1332 prodal nekaj posesti pri Moravčah na Gorenjskem.⁴² Slabo desetletje pozneje v virih srečamo njunega sorodnika Henrika Semiča, ki je pričal v dveh listinah goriškega ministeriala Witzolta iz Novega trga v Metliki (*Witzolt von dem Newnmarkt in der Metlich*)⁴³ in pri prodaji desetine pri Črnomlju.⁴⁴ Henrik je imel brata Konrada, skupaj sta posedovala hišo v obzidanem gornjem, Novem trgu (mesto Metlika).

Prvi plemič, izrecno imenovan Semenič, v virih nastopi leta 1367 – Oton Semenič (*Ott Semenicz*), prav tako posestnik hiše v obzidanem gornjem, Novem trgu.⁴⁵ Njegova posest se je povečala leta 1370, ko je prejel hišo, poprej v posesti omenjenih Henrika in Konrada (*Hainreich und Chinrat der Syemtzer*), sinov Henrika Semiškega.⁴⁶ V isti listini je imenovan kot *unser getreuer Ott der Semenitz*, »naš zvesti«, kar nakazuje, da je spadal med ministeriale, nižje plemstvo goriških grofov, gospodarjev Metliškega v letih 1277–1374. Ponovno ga srečamo dve leti pozneje, ko je kupil vinograd,⁴⁷ nato pa izgine iz pisnih virov. Že

ta prenos hiše v posesti dveh vdov na podobno imenovanega sorodnika da slutiti, da je bil Oton v sorodu s pokojnima članoma rodbine Semič (*Syemtzer*), ne vemo pa, za kakšno sorodstveno vez je šlo. Kot je opozoril Dušan Kos, najdemo največji del sledljive posesti goriških ministerialov Semenich prav na severovzhodnem Metliškem, v Metliki in njeni širši okolici, v samem Semiču, kjer bi po Valvasorjevih namigih in samem imenu rodbine pričakovali jedro posesti, pa le drobce.⁴⁸ Kot omenja Valvasor, je bila njihova rodovna hiša ali ena izmed rodovnih hiš, stari grad v Semiču, že v Valvasorjevem času ruševina.⁴⁹ Arhivski viri 15. in 16. stoletja slikajo zelo razvejano družino, katere sicer ne ravno najmanjša posest je bila razdrobljena med množico njenih moških članov, kar je v 16. stoletju razvidno iz primerljivo nizkih plačil premoženjskega (imenjskega) davka.⁵⁰ Plemiška rodbina, katere posest je bila močno razdrobljena, je morala uporabljati različne načine in strategije ohranjanja svojega plemiškega položaja. Skromna posest jo je silila v različne inovativne, tudi sporne načine širitve in zagotavljanja plemiču primerne eksistence, kar pomeni, da so moški, posebno drugi in tretji sinovi, segali po duhovniških službah, posebno v 16. stoletju pa po vojaških službah v Vojni krajini, ki so zagotavljale nekakšen dohodek. Povsem na mestu je tako v najosnovnejših potezih opozoriti na rod Semenichev, kot se pojavlja v razpoložljivih virih 14., 15. in 16. stoletja, in na podlagi tega poskušati ugotoviti, kateri člani rodu so se polastili gradu Vinica.

Za konec 14. stoletja Valvasor navaja Jurija Semenicha (*Georg Semenitsch*), poročenega z Marto, hčerjo Pavla iz Mehovega (*Tochter herrn Pauls von Maichau*), ki je leta 1385 posedoval Semenichev stolp (*Semenitsch-Turn*)⁵¹ v bližini nekdanjega dvorca Za-

⁴⁰ V starejši različici tega članka sem darovnico umestil v Žužemberk, pravilno je seveda Ježni vrh.

⁴¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 148r, str. 52; 1316, s. l.; Henrik Semič (*Henricus Ziemtzcher*) proda štiri hube v Ježnem vrhu pri Primskovem (*in monte ferreo, vulgo Eisenberg*) Frideriku, opatu samostana Stična. Podana je le letnica, brez datuma ali kraja izstavitve.

⁴² ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1332, 6. januar, s. l. Eberhard Semič in njegova žena Diemut prodata posest v Pečah (*Petz*) samostanu v Velesovem (*Chloster da ze sand Mareien tal bei Michelsteten*). Med pričami srečamo več posameznikov, ki se imenujejo Mengeški (*von Meingospurch*), tako Friderika, sina Wisenta, Hermana in Geiselbrehta.

⁴³ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1341, 7. april, s. l. Witzolt iz Novega trga v Metliki daje Greynerju, sinu Tomaža iz Vrhkrke (*Greyner Tomleins sun von der Obner Gurk*), ki je bil poročen z njegovo hčerko Diemut, šest hub in desetino od žita. V drugi listini iz istega dne (ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1341, 7. april, s. l.) pa Witzolt iz Novega trga v Metliki daje Greynerju, sinu Tomaža iz Vrhkrke, in njegovi ženi Diemut, svoji hčerki, činž in hubo pri cerkvi v Vrhkrki, ki naj ju podarita tamkajšnji cerkvi.

⁴⁴ DOZA Urkunden, 1359, 11. februar, Novi trg v Metliki. Hertnid, Ruprecht, Nikolaj in Oton Minndorfer, bratje, sinovi Erchingerja, prodajo četrto vinske desetino v vinogradu ze *Dragezgesiezz* (Dragovanja vas) pri Črnomlju hiši Nemskega viteškega reda v Črnomlju (*den dewtzenherrn ze Zernomet*). Listino so pečatili Herman dez Preisinger, Henrich dez Schiemzer in Wulfing dez Meichavver. Vinogradi so bili najverjetneje na današnji Tanči gori. Tudi Duellius, *Historia*, št. XII, str. 117.

⁴⁵ ARS, AS 1087, Zbirka dopolnilnih mikrofilmov, 1367, 23. junij, Metlika.

⁴⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1370, 17. september, Novi trg v Metliki. Listina pravi, da sta častiti *Ataneys* in *Gophel*, ženi Henrika in Konrada Semiških, prišli skupaj s svojimi otroki pred goriškega grofa Alberta ter mu predali posesti, dvor in hišo v Novem trgu v Metliki, skupaj s pristavami in polji. Isto posest je nato Albert predal v fevd svojemu zvestemu Otonu Semenichu, da jo on in vsi njegovi dediči uživajo z vsemi pravicami, kakor so jih poprej imeli Semiči.

⁴⁷ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1372, 15. maj, s. l. Listina pravi, da sta Jurij der Schick in njegova žena Katarina dvor, vinograd

in sadovnjak, ki sta ga imela od nekega Kolmana, zastavila plemenitemu gospodu Otonu Semenichu (*Ott von Semnicz*) in vsem njegovim potomcem.

⁴⁸ Kos, *Bela krajina*, str. 24.

⁴⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 529. *Ob dieses alte Schloß Siemitsch den Namen von denen herrn Semenitsch / oder dise von dem Schloß genommen / ist ungewiß; doch dieses gewiß / das sie es in Besitz gehabt ... Das alte Schloß ist gantzlich ruinirt und abgetragen / also daß man wenig noch darvor sehen kann. Gleich unter demselben / ist eine kleine Wohnung aufgebaut / so man jetzt bewohnt.*

⁵⁰ ARS, AS 173, Imenjske knjige za Kranjsko, zv. 3 (1547–1554). Pomenljivo je plačilo imenjskega davka leta 1555, ko je Oto Semenich plačal 17 gld, 45 kr, Kristof Semenich 8 gld, 30 kr, Mihael Semenich 9 gld, 18 kr, Žiga Semenich 11 gld, 48 kr, Stefan Semenich pa 5 gld, 50 kr. Skupno plačilo davka na premoženje celotnega rodu bi tako znašalo 53 gld, 11 kr. Za primerjavo: istega leta je Kristof Črnomaljski od vsaj treh gospostev plačal 435 gld, 53 kr davka, Nikolaj baron Thurn za gospostvo Gradac 132 gld, 15 kr; redovna hiša Nemskega viteškega reda v Metliki 110 gld, 29 kr, v Črnomlju 44 gld, 13 kr; mesto Metlika pa 33 gld, 20 kr. Skupna posest rodbine tako sicer ni bila najmanjša, bila pa je razdrobljena med množico sinov.

⁵¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 513: *Es hat aber dieser Semenitsch-Thurn gleichen Namen / mit seinem Besitzer / geführt: sintemal selbiger ehmal den Herren Semenitsch zuständig war:*

puže pri Mirni na Dolenjskem. Valvasor nam pove, da je bil Jurij Semenič poročen s hčerko mehovskega kastelana,⁵² kaj več o njem pa ne vemo. Njegov sorodnik je bil Hansel Semenič (*Hanslein der Semenitz*), ki je leta 1392 omenjen kot posestnik dvora pri kapeli sv. Jakoba v Naklem pri Črnomlju.⁵³ Ta je istega leta od Tiebolta Črnomaljskega kupil posest pri cerkvi sv. Lovrenca na Obrhu pri Dragatušu, kjer je stal Tieboltov dvor.⁵⁴ Ponuja se domneva, da je prav ta Hanslein posledično od Tiebolta ali njegovih naslednikov kupil *Tieboltov dvor*, ki je tako prešel v roke Semeničev in ga pozneje poznamo kot grad *Turnaw* ali Turn pri Črnomlju, eno izmed rodovnih hiš Semeničev. Dotični Hans, Hansel ali Hanslein je bil poročen z Barbaro, hčerko Jošta Stražbergerja (*Jobst der Strasspurger*),⁵⁵ ki je imel posesti v Vinici in bližnjem Goleku;⁵⁶ ni nemogoče, da so Semeniči prve posesti na Vinici pridobili prav s to poroko.

Seznam gospodov in militov dežele Kranjske (*Nomina dominorum et militarium in Carniola*), ki je nastal okoli leta 1400, poleg že poznane Hansla

omenja tudi njegovega sorodnika Nikolaja.⁵⁷ Srečamo ga leta 1412, ko sta skupaj z ženo Magdaleno kupovala neko posest na Metliškem,⁵⁸ zadnjič pa se pojavi leta 1440 med pričami na gradu Muta (*Mautenberg*)⁵⁹ na današnjem Koroškem. V to generacijo je najverjetneje spadal tudi Mihael Semenič (*Michel der Semenitsch*),⁶⁰ ki je leta 1468 od cesarja Friderika III. za dve leti prejel v zastavo gospodstvo Poljane (*Amt zu Pölland*).⁶¹

Na seznamu deželanov (plemičev) Kranjske in Metlike iz leta 1421 in 1422 Semeničev ne najdemo,⁶² čeprav vemo, da so rodbinske posesti tedaj posedovali sinovi ali sorodniki omenjenih Hansla, Mihaela in Nikolaja: Gregor, Albert in Friderik. Gregorja Semeniča prvič srečamo leta 1423, ko je sklenil, da bo prepustil več posesti sorodnikoma Joštu in Gašperju Vaisstu, vendar le, če ne bo imel dedičev.⁶³ Leto pozneje srečamo še njegova brata Alberta in že omenjenega Friderika, ki je bil leta 1424 župnik na Vinici,⁶⁴ s čimer naletimo tudi na prve ugotovljive stike rodbine z

wie ihn dann / im Jahr 1385 / herr Georg Semenitsch, der mit Martha / der Tochter herrn Pauls von Maichau / verehlicht war / in Besitz gababt; welchem / nach der Zeit / viel Herren Semenitsch, in Bewohnung dieses Thurns / gefolgt.

⁵² Vaisti, ki jih sicer srečamo kot gradiščane na Gornjem gradu, v Brežicah, Mokronogu, Mengšu, Višnji Gori in Mehovem, so bili zagotovo kastelani na gradu Mehovo v 15. stoletju, mogoče pa že v zadnjih desetletjih 14. stoletja. Opozoriti kaže, da Kos na rodovniku Vaisstov leta 1402 omenja nekega Pavla Vaissta (*Kos, Vitez in grad*, str. 258), ki bi lahko bil Pavel z Mehovega, oče Marte, žene Jurija Semeniča, ki ga omenja Valvasor.

⁵³ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1392, 23. april, s. l. Tiebolt Črnomaljski zastavi kapeli sv. Jakoba, ki leži poleg dvora Hansleina Semeniča, hubo, ki leži poleg Tieboltovega dvora (*Tyeboltz*).

⁵⁴ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1392, 23. april, s. l. Tiebolt Črnomaljski proda hubo, ki leži poleg sv. Lovrenca pod njegovim dvorom (*Tyeboltz hoff*), na kateri sedi Ivan Čevljar (*Ywan der Schuster*), Hansleinu Semeniču. Cerkev sv. Lovrenca je na Obrhu, torej je nekje pri Obrhu stal tudi Tieboltov dvor. Kot takšen je najverjetnejši prednik poznejšega gradu *Turnaw*. Poudariti kaže, da tega podatka, torej enačenja gradu Turn pri Črnomlju (*Thurnaw*) s Tieboltovim dvorom, pred to študijo nismo poznali.

⁵⁵ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1452, 1. februar, s. l. Hans Višnjegorski (*Weichssselberger*) in njegova žena Margareta, hči Mihaela Semeniča, priznavata, da sta od Barbare, hčerke pokojnega Jošta Stražbergerja in vdove po Hansu Semeniču (*Hanns der Semenitsch*), prejela vsa pisma in da bosta poravnala dolg do Hansa Semiškega (*Hanns der Schymbser*), ki sta ga iz sodbe o desetini na Talčjem vrhu (*Teltsperg*) zapustila omenjena Barbara in Hans Semenič. Slana, Lastniki gradov, str. 580, omenja dva Janeza Semeniča, kar ne drži, saj je eden izrecno imenovan Hans Semenič (*Hanns der Semenitsch*), drugi pa Hans Semiški (*Hanns der Schymbser*). Barbara je bila sicer še živa leta 1454 (Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 78, str. 78, 1454, 18. maj, Viljem Toppennauer in njegova žena Marjeta zastavita Barbari, vdovi po Hansu Semeniču, in dedičem tri kmetije v Lipoglavu v župniji Boštanj).

⁵⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1430, 3. maj, s. l. Jošt s Stražberka (*Jost von Strasberg*) proda dve hubi pri Vinici in hubo na Goleku, obe v župniji Vinica, ljubemu svaku Gašperju Širskemu (*Caspar der Scheyrer*). Priči sta bili Peter, komtur v Metliki, in Hans Hohenwarter, glavar v Metliki.

⁵⁷ Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 36–37.

⁵⁸ OÖLA, Herrschaft Schwertberg, Familienschriften der Freiherrn von Tschernembl, Sch. 141, No. 2, 1412, 18. april. Nikolaj Semenič in njegova žena Magdalena prosita Hansa Črnomaljskega, da pečati neko povratno kupno listino, ki se glasi na Matka Baričeniča (*Matkcho Baritschenytz*). V gornjeavstrijskem arhivu je listina dosegljiva v prepisu iz 20. stoletja. Original hrani tudi ARS, AS 1080, Zbirka Muzejskega društva, šk. 14, f. 19, z napačno navedbo letnice 1512.

⁵⁹ Schroll, *Urkundenbuch*, št. 445, str. 392–395, 1440, 14. oktober. Več pisem, izdanih v Mariboru in na Muti od 6. do 14. oktobra 1440, med Janezom, opatom samostana sv. Pavla na Koroškem, in Sigmundom Weispriachom, oskrbnikom na Muti. Opatovi možje so namreč oboroženi s samostreli in ročnimi topovi (*armüsten und handpuxen*) vodili nekega zapornika *durch meins gnedigen herrn Herzog Albrechts herrschaft*. Med pričami pod imenom Sigmunda Weispriacha najdemo tudi Nikolaja Semeniča (*Niclas Semenicz*).

⁶⁰ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1452, 1. februar, s. l. Glej opombo 55.

⁶¹ Ottner, *Regesta Imperii* XIII, 22, št. 242, 1468, pred 1. oktobrom. Regest pravi, da cesar Friderik III. Martinu Semeniču (*Mert Semenytz*) in njegovim dedičem prepusti urad v Polanah (*Amt zu Pöllan*) za dve leti. Še krajši regest v Tomaschek, *Urkunden-Regesten*, str. 88, št. 20, 1. oktober 1468 (!), *Revers des Mert Seminitz über das ihm von Kaiser Friedrich bestandweise überlassene Amt zu Pollan*.

⁶² Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 311–314. Kot je opozoril Nared, ne vemo, zakaj je seznam nastal, tako je težko razumeti izostanke nekaterih plemičev.

⁶³ DOZA Urkunden, 1423, 30. november. Močno poškodovana in težko berljiva listina pravi, da sta Jošt Vaisst in njegov sin Gašper od svojega strica (*Oheim*) Gregorja Semeniča, ki je bil očitno brez dedičev, prejela njegove posesti. Hkrati v težko berljivem odlomku omenja, da mu bodo posesti vrnjene, če bo dobil žive dediče (*zu ander gemahell und mit derselben gemahell leyberbn gewun*).

⁶⁴ DOZA Urkunden, 1424, 8. september, s. l. Friderik Semenič ter njegova brata Gregor in Albert z ženo Katarino (*Semenitsch leuth*) prodajajo vinograd, imenovan *Vinomer bey Brasslawsdorff* (Vinomer pri Brašljevi), sodišče, desetine in celotno tamkajšnje premoženje, dve hubi v istoimenski vasi in gozd Petru, duhovniku Nemškega viteškega reda v Črnomlju in tamkajšnjemu konventu. Pečatili so Hans Hohenwarter, glavar v Metliki, Jošt Vaisst, gradiščan na Mehovem, Henrik in Hans Črnomaljska.

župnijo Vinica, ki spričo mogoče posesti Semeničev na Vinici gotovo niso slučajni. Od treh bratov Semenič je bil Friderik duhovnik, Gregor vdovec, Albert pa v listini imenuje tudi ženo, Katarino, in je najverjetneje imel precejšnje potomstvo, saj je na seznamu vitezov in hlapcev na Kranjskem (*Ritter vnd knecht in Kreyn*) iz leta 1446 omenjenih kar šest Semeničev: Jurij, Martin, Viljem, Oton, Gregor in Henrik, za povrh pa še Hans Semiški (*Schyemtscher*),⁶⁵ potomec prej omenjenih gospodov Semič ter upnik Hansa Višnjegorskega in Margarete Semenič.⁶⁶ Na podlagi obstoječih virov ni mogoče povsem natančno ugotoviti, h kateri veji Semeničev in v katero generacijo ti spadajo, nekatere med njimi pa lahko kljub temu točneje umestimo.

Od vseh šestih bratov Semenič se v virih 15. stoletja najpogosteje pojavlja Viljem Semenič (*Wilhelm der Semenitsch*), kot se zdi tedanji starosta rodu, ki je vsaj na Metliškem užival precejšen ugled. Iz velikega števila listin, kjer ga tako ali drugače srečamo, izhaja, da je spadal v sam vrh plemstva Metliškega in da je imel v deželi precejšnjo posest. Posedoval je grad Turn pri Dragatušu, ki ga sam imenuje *Turnaw*,⁶⁷ dvor ter več polj in selišč pred mestom Metlika. Poleg tega je imel večjo posest pri Vinici (samo vas?) ter

nedvomno še vrsto drugih manjših posesti in vsakovrstnih pravic po Metliškem. Prvič se med kranjskimi vitezi pojavi leta 1446, leta 1453 je pričal pri prodaji posesti svojega sorodnika Henrika,⁶⁸ leta 1455 pa kot bližnji posestnik pri prodaji dvora in polj v Drenovcu pri Vinici.⁶⁹ Poleg tega je pečatil pri ustanovitvi kaplanije pri župni cerkvi v Metliki.⁷⁰ V letih 1456⁷¹ in 1457⁷² je pečatil pri prodaji posesti uglednega Bernarda Katterja, upravitelja glavarstva v Metliki. Za pričo pri ustanovitvi mašne ustanove v cerkvi sv. Petra v Črnomlju ga je leta 1459 poprosila Frančiška Jourgen.⁷³ Leta 1465 je ponovno pričal pri prodaji dveh posesti in odvetščine v Drenovcu,⁷⁴ dve leti pozneje pa je vzpostavil mašno ustanovo v kapeli sv. Andreja v kamnitem stolpu pri svojem gradu Turn pri Dragatušu.⁷⁵ Kot pričo ga zadnjič najdemo leta 1468 pri ustanovitvi treh kaplanij v Metliki.⁷⁶ Omenjen je še v cesarskem ukazu iz leta 1500, nato pa izgine iz virov.⁷⁷

Sigillum Domini Wilhelmi de Semenitsch. Grb gospoda Viljema Semeniča iz leta 1456 pri Duelliju (Historia Ordinis Equitum Teutonicorum, 1727, str. 129).

⁶⁵ Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 317. Martin je sicer omenjen kot *Merckhl*, Martinček.

⁶⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1452, 1. februar, s. l.

⁶⁷ Kos, *Urbarji*, str. 73. Glej op. 75.

⁶⁸ NSAL, Zbirka listin, 1453, 26. april, s. l. Henrik Semenič in njegova žena Agnes zastavita hubo v Vrhu pri Višnji gori (*huben zu Griffenberg in Waixelberger pharr gelegen*) dvema pripadnikoma ceha, Krištofu in Primožu iz cerkve sv. Jakoba v Veliki Dobravi pri Stični (*auss dye Kirchen des hailigen lieben Herrn Sand Jacob zu dobra*). Pričala sta Viljem Semenič in Jošt Grätzberger. Listina je še posebej zanimiva, ker ima letnico zapisano v številkah.

⁶⁹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1508, 1. februar, Novo mesto. Prepis in overovitev (*vidimus*) listine iz 1455, 5. maj. Valant z Drenovca, sin Muole s Pribanjev (!), proda svoj dvor in hišo v Drenovcu v viniški fari Viljemu Gramanu, župniku na Vinici.

⁷⁰ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1452, 1. februar, s. l. Listina pravi, da Peter Ehrlich, mestni sodnik v Metliki, in mestni svet ustanovita kaplanijo pri župnijski cerkvi v Metliki. Poleg Viljema Semeniča je pečatil Jurij Grätzberger.

⁷¹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1456, 15. maj, Metlika. Bernard Katter pravi, da sta mu mestni sodnik in svet predala oštat pri jarku pred gradom, ki se dotika njegovega stolpa (*Katter turn*), in polje pri njegovem mlinu ob Kolpi. V zameno je ustanovi zgodnje maše v cerkvi sv. Nikolaja v Metliki daroval hubo pri Križevski vasi pri Kolpi. Pečatila sta Viljem Semenič in Jošt Grätzberger.

⁷² ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1457, 27. junij, Metlika. Bernard Katter proda mestu Metlika svojo posest pri stolpu z zidano kletjo, pristavo nad stolpom in leseno hišo, ki stoji pri obzidju pred gradom v mestu Metlika. Pričala sta Andrej Hohenwarter, tedaj glavar v Metliki, in Viljem Semenič (*Wilhelm der Semenitsch*).

⁷³ DOZA Urkunden, 1459, 21. februar, s. l. Frančiška Jourgen, žena pokojnega Gregorja, ustanavlja večno dnevno zgodnjo mašo na oltarju sv. Florjana v Črnomlju, ki jo bo dnevno opravljal posebni kaplan v večni spomin ustanoviteljev. Pričali so Andrej Hohenwarter, glavar v Metliki, Viljem Semenič in Jurij Grätzberger (v originalu Wurzbberger, vendar gre skoraj gotovo za napako pri prepisu). Prepis iz 18. stoletja.

⁷⁴ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1508, 1. februar, Novo mesto.

⁷⁵ LABW StAL JL 425 Bd. 29, Q. 82–86, Commende Tschernembel undt Möttling. 1467, 29. oktober. Do sedaj nepoznana listina pravi, da Viljem Semenič preda posesti, dvor, polja, vrtove in pristave pred mestom Metlika Nemškemu viteškemu redu in ustanovi večno branje maše v spomin nanj in njegovo ženo v kapeli sv. Andreja v kamnitem stolpu v Turnu pri Dragatušu (*in St. Andreas Capellen bey Steinen Thurn zu Turnaw*). Gre za prepis iz 18. stoletja.

⁷⁶ DOZA Urkunden, 1468, 11. november. Glej op. 36.

⁷⁷ HKA Gedenkbuch Nr. 5, fol. 242r–242v, *unser getreuer Niclas Albrecht unnd Wilhalm die Semanitsch gepuder*.

Medtem ko je Viljem spadal med uglednejše plemiče na Metliškem, sta rodbino Semenich v širšem prostoru proslavila njegova sorodnika, bratranca Andrej in Oton (*Ot und Andre*), ki sta se leta 1462 z ostalim kranjskim in metliškim plemstvom, kot je opeval pesnik Martin Beheim,⁷⁸ odlikovala pri obrambi cesarja med obleganjem Dunaja. Otona najdemo na Metliškem še pet let pozneje, ko je pečatil neko listino v Metliki.⁷⁹ Svoj viteški pogum je ponovno izkazal v nesrečni bitki s Turki na Sotli avgusta 1475, kjer je bil ujet⁸⁰ in pozneje odkupljen iz turškega ujetništva, saj se v virih še pojavlja. Zdi se, da je prav on prejel drugo ime, *Türk*, ki ga Valvasor omenja za leto 1493.⁸¹ Ob odsotnosti drugih članov rodbine lahko sklepamo, da teh šest bratov in bratrancev Semenich izhaja od Alberta ali katerega drugega nepoznanega moškega člana rodbine z začetka 15. stoletja, točna sorodstvena razmerja pa je iz razpoložljivih virov nemogoče ugotoviti. Od te generacije Semenichev je v cerkvene vrste stopil Jurij, leta 1476 postavljen za vikarja v Čatežu ob Savi,⁸² drugih vesti o njem ne najdemo. Leta 1487 se omenja še Ulrik Semenich, sorodnik Doroteje iz rodu Grätzbergerjev,⁸³ ustanoviteljice beneficija sv.

Duha v Črnomlju, drugih Semenichev pa do leta 1500 ne najdemo. Prav v čas zadnjih dveh desetletij 15. stoletja spadajo posamezniki iz rodu Semenich, trije bratje, ki so posegli po posesti Nemškega viteškega reda na Vinici in zasedli tamkajšnji novopostavljeni stolp. Treba je še omeniti, da je imel Viljem Semenich dva brata, Nikolaja in Alberta, ki sta bila premlada, da bi ju omenjal seznam iz leta 1446. Nikolaja Semenicha (*Nikolaus Semenytisch*) srečamo leta 1502 pri utrjevanju gradu Žumberk (*Sichelberg*),⁸⁴ leta 1514 pa je v skladu z dolžnostjo stanu in pogumom rodu sodeloval z manjšim vojaškim oddelkom pri obrambi dežele pred Turki.⁸⁵ Njegov brat Albert se je v začetku 16. stoletja podal med duhovnike, v letih 1510 in 1515 se omenja kot komtur redovne hiše Nemškega viteškega reda v Metliki (*Albrecht Semenitsch, comentor aus der Metling*).⁸⁶ Poleg Alberta si je duhovniška oblačila nadel tudi Leonard Semenich, ki je še pred letom 1500 baje samovoljno in nasilno prevzel župnijo Semič,⁸⁷ kaj več o njem pa ne vemo.⁸⁸ V tej generaciji so tako trije člani nosili duhovniška oblačila. Albert Semenich si je celo pridobil najvišji cerkveni naslov na Metliškem in v tem uradu načeloval celotni posesti reda v pokrajini, tudi župniji Vinica. Ne vemo, kdaj je prejel naslov metliškega komturja, vendar gotovo ne pred letom 1500. Tedaj namreč srečamo zelo pomenljiv ukaz Maksimilijana I., ki tudi smiselno zaključuje zgodbo stolpa v Vinici, o čemer bo tekla beseda v nadaljevanju.

Na njihovi zemlji

Stolp in obzidje sta bila v Vinici dokončana leta 1472, ko je marljivi viniški župnik, najverjetneje Viljem Graman, poskrbel za zaščito pred Turki. Dokler je služboval na Vinici, je bil stolp očitno v njegovih rokah, kakor je določal sporazum z deželnim komturjem Konradom Stauchwitzem (1487–1500). Ko je Graman umrl, so stolp zasedli Semenichi in ga, kot pravi vir, nasilno, protipravno držali v posesti. Nemški viteški red je to zasedbo razumel kot kršitev svojih pravic in se obrnil na kranjskega deželnega glavarja v Ljubljani, ki je zadevo posredoval uradom cesarja Maksimilijana I. Že pred 13. aprilom 1500, ko je poslal ukaz na Kranjsko, je cesar Maksimilijan I. Sigmundu Pirsu, glavarju na Metliškem, poslal ukaz,

⁷⁸ *Deutsche National-Litteratur* 11, str. 376–377. Oba Semenicha je izpostavil Martin Beheim, pisec Knjige Dunajčanov (*Das Buch von den Wienern*). Najdemo ju med zvonečimi imeni plemstva Kranjske in Metlike, ki se je odlikovalo pri obrambi cesarja na Dunaju oktobra in novembra 1462. Omenja ju v lin. 2975–2978:

*auch sah man dabei stene
von Semenitsch di zwene,
Ot und Andre warn si genant.
und auch zwene uetern paide sant.*

V prostem prevodu: Pri tem sta tudi stala / od Semenichev dva / Oton in Andrej imenovana / pa še bratranca sta. Očitno gre za sinova Alberta in Gregorja, ki je v drugem zakonu le dobil potomce. Zaradi tega poguma sta bila nato omenjena v listini, s katero je bil izboljšan grb dežele Kranjske, ki jo v celoti povzema Valvasor, *Die Ehre X*, str. 297–298, *Ott, und Andree die Zemenitsch* (str. 297).

⁷⁹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1467, 19. maj, s. l. Listina pravi, da Miha Urbanič in njegova žena Neža naznanjata, da sta kupila mlin nad brodom pri Metliki. Listino sta pečatila Jošt z Gradaca (*Jobst Grätzer*) starejši in Oton Semenich.

⁸⁰ Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 376, *Über vorkommende seynd / wie man bey Etlichen lieset / unter den Gefangenen / auch diese gewest: Herr Andre Hobenwarter / so um 600 fl. geschätzt worden: Otto Semenitsch: Egel von Schwaben: Hanns Sitticher* itn. Slana, Lastniki gradov, str. 580, trdi, da je bil v spopadu ubit, kar pa ne drži.

⁸¹ Valvasor, *Die Ehre X*, str. 301, pravi *Herr Türk und Andreas, Gebrüder, von Semenitsch*. Valvasor svoj vir imenuje *Ehren-Spiegel*. Delo Sigmunda pl. Birka je v celoti imenovano *Spiegel der Ehren des hochlöblichen kayser= und königlichen Erzhauses Oesterreich*. Na str. 1077 pravi, da sta na povorki ob pogrebu Friderika III. v imenu gospostva Slovenska marka konja vodila Turk in Andrej von Sinconesch. Valvasor sam opomni, da je zapis *von Sinconesch ein Schreib= oder Druck=Fehler*.

⁸² Koblar, Drobtnice I, str. 5. Jurij Semenich (*Semenitz*) je bil 20. novembra 1476 postavljen za vikarja in voditelja cerkve sv. Jurija; umesti ga poljanski župnik. Leta 1480 je zamenjal župnijo ali umrl, saj je bil imenovan nov župnik, Pankracij.

⁸³ DOZA Urkunden, 1487, 23. april, s. l. Doroteja Grätzberger, žena pokojnega Hermana Blassla, ustanovi beneficij sv. Duha v Črnomlju. Omenja, da je Ulrik Semenich njen bratranec, edini, ki je še živ.

⁸⁴ Böhmer, *Regesta Imperii XIV*, 4, 2, št. 19606a, 1502, 8. marec, Ljubljana. Regest pravi, da Hans Turjaški, deželni glavar na Kranjskem, in Jörg pl. Egkh, vicedom na Kranjskem, potrjujeta, da sta si morala po ukazu cesarja Maksimilijana I. ogledati in oceniti gradbena dela Nikolaja Semenicha na gradu Žumberk. Ker tega nista mogla storiti, sta opolnomočila Sigmunda Pirsu, glavarja v Metliki, da to stori namesto njiju.

⁸⁵ Verbič, *Deželnozborski spisi*, str. 96, št. 78, 1514, 10. marec, seznam tistih, ki morajo sestaviti vojaški kontingent.

⁸⁶ Verbič, *Deželnozborski spisi*, str. 37, št. 30, 1510, 21. april, Zapisnik odgovora kranjskih stanov; Nared, Začetki prelatskega stanu, str. 25.

⁸⁷ GStAPK XX. OBA HA R25658, 1522, 25. september.

⁸⁸ Koblar, Drobtnice, str. 108.

da v njegovem imenu prevzame tabor Vinica (*Taber genannt Weynitz ... zu unnsern hannden eingezogen*), ki so ga poprej imeli v posesti bratje Nikolaj, Albert in Viljem Semenič (*unnser getreuer Niclas Albrecht unnd Wilhalm die Semanitsch geprueder vormals inngelhabt*).⁸⁹ V svoji oblasti ga je moral držati, dokler ne bo posestni spor rešen, pri čemer pa vir ne pove, da je spor potekal z Nemškim viteškim redom. Glavar Pirs oziroma njegovi ljudje so nato pod vodstvom rubežnika Jakoba Kraljiča (*Jacob Krällich überreiter*)⁹⁰ zasedli »zarubili« tabor Vinica. Bratje Semenič so se odzvali na to okupacijo in trdili, da tabor leži na njihovi zemlji (*dieser Semanitschen anzaigt war das dieser Taber auf Iren grunnten stet*), kar je v svojih dopisih⁹¹ omenjal tudi Nemški viteški red (*die Rynngmaur der merer tail auf iren grundten gebawet ist worden*). Semeniči so prosili, naj se jim ne odvzame gradu brez vzroka (*gepetten Sy Sollichs Tabers an Ursach nitt zu enntsetzen*), ob tem pa so podali tudi pričevanja, ki potrjujejo njihovo legalno posest (*kuntschaften furpracht*). Ta dokument nam ponuja več ključnih podatkov, ki posebno v oziru na poznejše navedbe kažejo, da je bil večji del vasi Vinica in tamkajšnjih podložnikov v posesti rodbine Semenič. Pove nam, da sta se ob gradnji okoli leta 1472 znanca Viljem Graman, župnik na Vinici ter lastnik vrste hub in podložnikov v bližnjem Drenovcu, in tamkajšnji posestnik Viljem Semenič domenila, da bo Graman sredstva župnije uporabil za gradnjo stolpa, zemljo pa bodo »darovali« Semeniči. S tem dogovorom je bil seznanjen tudi deželni komtur Stauchwitz. Cesar je ukazal, naj Sigmund Pirs drži tabor, dokler ne bo po poizvedovanjih (*kuntschaften*) ugotovljeno, komu pripada. Dodal je tudi, da mora Pirs tabor vrniti (*wi-*

derumb bis auf unnser wolgevalhen anaintwurtett) v posest bratom Semenič, če bi se izkazalo, da resnično stoji na njihovi zemlji.

Do sedaj nepoznani vir pokaže tudi drugo plat spora med Nemškim viteškim redom in rodbino Semenič ter poda še zadnji drobec k razumevanju začetkov in prve posesti gradu Vinica. Nedvomno je med obema strankama stekla pravda, katere osrednji del so predstavljala poizvedovanja o resničnem stanju na Vinici, ki jih je moral izvesti metliški glavar Sigmund Pirs. Dognal je, da je bila zemlja, na kateri sta bila postavljena stolp in obzidje v Vinici, dejansko v posesti Semeničev, dobršen del podložnikov, ki so ga gradili, pa prav tako. Stolp in obzidje sta bila postavljena na prošnjo viniškega župnika ter z vednostjo, po volji in z dovoljenjem Semeničev (*mit wissen, willn und erlauben der bemelten Semenitschn*).⁹² Zato je glavar Pirs po svojem uradniku, rubežniku Kraljiču, po opravljenem rubežu (*Verrichts Spannung*) stolp na Vinici izročil rodbini Semenič. Iz virov ni razvidno, ali so morali Nemškemu viteškemu redu del stroškov gradnje vrniti, kar bi bilo pričakovano. Semiška posest stolpa na Vinici je nato izpričana leta 1524, ko ga je posedoval Hans, sin Viljema Semeniča iz Vinice (*der Wilhalm Semenitschen sun von Weinitz Hanns*),⁹³ in še pozneje.

Obrisi 16. stoletja

Vinica se je od zadnje četrtine 15. stoletja ob stavbi gradu pričela razvijati v trg in posledično dobila obzidje.⁹⁴ Kakor poroča Valvasor, so po Kranjskem z gradnjo taborov pričeli v začetku sedemdesetih let 15. stoletja;⁹⁵ na Metliškem, predstraži Kranjske, ni bilo nič drugače. Potekalo je več utrjevalnih del, npr. v mestu Metlika še pred letom 1478, kjer jih je, zelo pomenljivo, opravil mestni sodnik Peter Graman,⁹⁶ sorodnik viniškega župnika Viljema, ali v Črnomlju, kjer so gotovo prav konec 15. stoletja meščani in okoliški prebivalci vsaj stoletje starejše obzidje sami utrdili kot tabor, ki jim je po njihovih lastnih besedah

⁸⁹ HKA Gedenkbuch Nr. 5, fol. 242r–242v, kjer beremo: *Getreuen Lieben alsdann unnser getreuer lieber Sigmundt Pirsch unser hauptman In der Metling den Taber genannt Weynitz so unnser getreuer Niclas Albrecht unnd Wilhalm die Semanitsch geprueder vormals inngelhabt nach unnserem bevelch unnd bis auf unnsern weitern beschaidt zu unnsern hannden eingezogen haben unnser dieser Semanitschen anzaigt war das dieser Taber auf Iren grunnten stet unns das auch kuntschaften furpracht der Copey wir auch hierinn verslossen zusennden unnd Ir sechen werdet unnd unns darauff unntertanlich angerueffen unnd gepetten Sy Sollichs Tabers an Ursach nitt zu enntsetzen Demnach emphelchen wir euch mit ernnst daz Ir euch darinn auch Erkundet unnd soverrn Ir befinndett das gedachter Taber laut yetzberrierter Kundt schaft auf Iren grunnten stett Ime alsdann denß Taber widerumb bis auf unnser wolgevalhen anaintwurtett ...* Vsebinsko nekoliko drugačen regist tega ukaza je podan v *Regesta Imperii XIV*, 3, št. 10106, 1500, 13. april, Augsburg. Gre za najstarejšo omembo Vinice kot tabora. Golec, Nastanek in razvoj II, str. 535, prvo omembo postavlja v leti 1595 in 1596.

⁹⁰ ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji, XXXIV P 11–28, te. 80, Hans Baltazar Purgstall, 1636, 4. maj, na str. 63, št. 228, je omenjen *Jacob Krälitsch uberreütter*, na str. 64, št. 232, pa beremo: *Ein Verrichts Spannung von Khrälitsch, inn der er daß Schloß Weiniz sambt dessen Zugehörung herrn Semenitsch eingeanworttet*. »Verrichts Spannung« razumemo kot »opravljeni rubež«. Za razlago se zahvaljujem dr. Borisu Golcu.

⁹¹ GStAPK, XX. HA OBA 18359, 1500, 9. december.

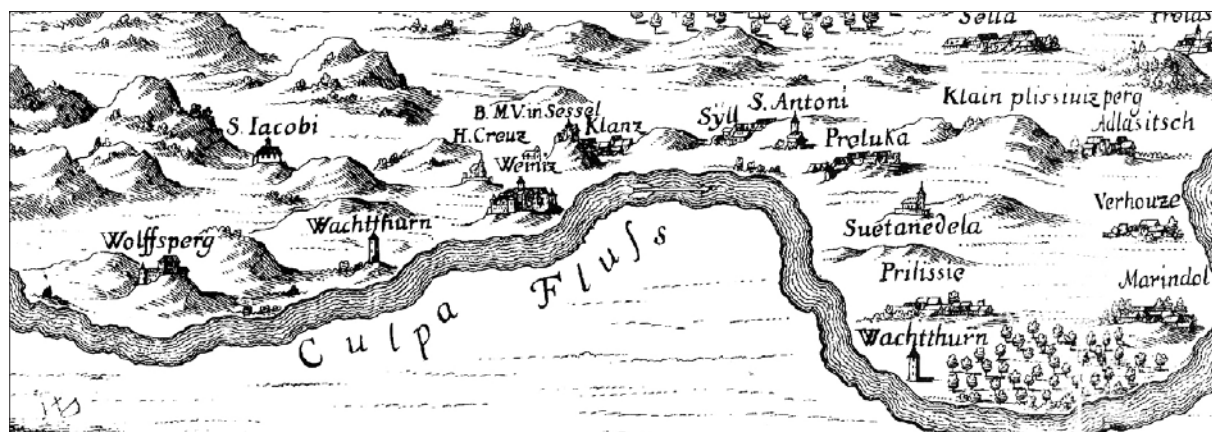
⁹² GStAPK, XX. HA OBA 25658, 1522, 25. september.

⁹³ GStAPK, XX. HA OBA 26855, 1524, 20. april, *Wilhalm Semanitschen sun von Weinitz Hanns*.

⁹⁴ O razvoju Vinice v trg glej Golec, Nastanek in razvoj II, str. 523–562. Analogno s Silentaborom, ki so ga po Valvasorju poznega leta 1471 sezidali pl. Raunachi, je tudi pri Vinici mogoč sočasen nastanek gradu in tabora v sedemdesetih letih 15. stoletja (str. 537–538).

⁹⁵ Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 373: *Weßwegen man / in disem Jahr / hier zu Land / angefangen die Tabor zu bauen: daß man künfftig dahin sich und sein Bestes / bey einem urplötzlichem Einfall deß Erbfeindes / in Sicherheit ziehen mögte*. Valvasorjev vir je goriški zgodovinar Martin Bavčar.

⁹⁶ Chmel, *Auszüge*, 1478, 14. februar, Graz. Koncept računa cesarja Friderika III., s katerim se dedičem Petra Gramana, nekdanjega mestnega sodnika v Metliki, vrne 46½ funtov za izgradnjo mesta. Nedvomno gre za utrjevalna dela na starejšem obzidju Novega trga v Metliki, ki je tako kot črnomaljsko gotovo stalo že v 14. stoletju.

Segment Valvasorjevega zemljevida kranjskega Pokolpja, kjer so jasno vidni stolpi (Wachtturn), ki so jih konec 16. stoletja postavili ob ključnih prehodih čez Kolpo (Slava vojvodine Kranjske, 1689, III. knjiga, med stranema 304 in 305).

služil kot pribežališče.⁹⁷ Dežela se je torej spreminjala v pomembno utrjeno stražo Kranjske, v okviru katere je imela nemajhno vlogo tudi Vinica. Postala je pomembno oporišče v zaledju meje med dvema imperijama in pribežališče, refugij, okoliškemu prebivalstvu, v čemer lahko vidimo njen lokalni pomen. Strateški pomen pa je Vinica imela tudi na ravni dežele. Določena je bila za eno izmed vojaških središč v neposrednem zaledju Vojne krajine, imela je manjše skladišče provianta (preskrba s hrano in strelivom), skozi Vinico so proti Ljubljani tekale t. i. turške novice (*Türkische Kundschaften*) o gibanju turške vojske in morebitnih grožnjah deželi, na Vinici so kurili krese in streljali v opozorilo pred prihajajočo nevarnostjo, predvsem pa je bila zbirališče protiturške vojske, kjer so se pred postavitvijo Karlovca (1579) redno zadrževali poveljniki Vojne krajine.⁹⁸ Kot primer lahko navedemo vojaški sklic 8. aprila 1530 na Vinici, ko se je zbralo 595 konjenikov in 232 lahkih oborožencev (martolozov). Med konjeniki najdemo tudi Martina, Kristofa in Maksimilijana Semenica, sorodnike Hansa Semenica, ki je zaradi svojih »turških« izkušenj poveljeval martolozom.⁹⁹ Vinica, čeprav pod stalno grožnjo turškega napada, je v 16. stoletju primerljivo dobro živela od preskrbovanja vojske in njenih zborov. Sredi 16. stoletja so tako na Vinici kakor drugje po metliški deželi pričeli z dodatnim utrjevanjem gradu in vasi, ki se je že spreminjala v trg. Kakor prica glagoljaški napis z letnico na sklepniku, je bil malo pred letom 1556 stolp oziroma grad na Vinici razširjen in dograjen. Kaže opozoriti, da je dve leti poprej cesar Karel V. izdal ukaz, da je treba izboljšati obrambo ob Kolpi, med drugim postaviti stolp na Vinici, in za gradnjo namenil denar iz deželne

blagajne.¹⁰⁰ Ta denar je bil uporabljen za gradnjo na samem obzidju trga ali na gradu Vinica. K temu nas navaja podatek, da Vinica in predvsem njen strateško pomemben brod (*Fürt*) čez Kolpo kljub temu denarju nista bila zadostno zavarovana, saj je 30 let pozneje sledil ukaz o gradnji stolpov pod Preloko (nad Kolpo vzhodno od Vinice) in pod Vinico, in sicer z namenom zavarovanja brodov čez reko Kolpo.¹⁰¹ Utrdbena in arhitekturna dela so tedaj zaupali kar glavnemu arhitektu trdnjave Karlovac, Matiji Gambonu.¹⁰² Če je Gambon v Vojni krajini deloval že v petdesetih letih 16. stoletja, bi lahko bili inicialki MG (*mga*) na viniškem glagoljaškem napisu njegovi, vendar te domneve trenutno ne moremo potrditi. Do leta 1589 sta bila stolpa na Vinici in pod Preloko postavljena, sledila pa je gradnja pri Kostelu, Poljanah¹⁰³ in Me-

¹⁰⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 852, f. 3, prepis ukaza iz leta 1554, 16. maj. *Ihr kboenigl. Maest. bevelch einen Thurn zu Weiniz zuerpauen, und die darzue erforderende 2000R: am cosstn aus des Landts Crain bewilligung herzunehmen.* V nadaljevanju ukaže, naj se denar nameni tudi za izgradnjo dveh utrjenih stolpov, v Poljanah in Kostelu, ter da se obnovi že propadlo mestno obzidje v Kočevju. Golec, Nastanek in razvoj II, str. 538, op. 100.

¹⁰¹ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 877, f. 3, zasedanje 24. januarja 1583. *Herrn Landtags Commissarien ein Fur: Bevelch vom 15. January 83. Erbauung zweyer Thurnen an den Fürthen über die Culpp zu Weinitz und Prelissie.* Njihove ostanke je še konec 19. stoletja opazoval zgodovinar Radoslav Lopašić iz Karlovca, po njegovih besedah: *Podori tih tornja vide se i još danas, i to jednog pod Vinicom a drugoga kod Prilissia na kranjskoj obali Kupe* (Lopašić, Spomenici, št. XCII, str. 135, 1586, 26. februar, Kamnik).

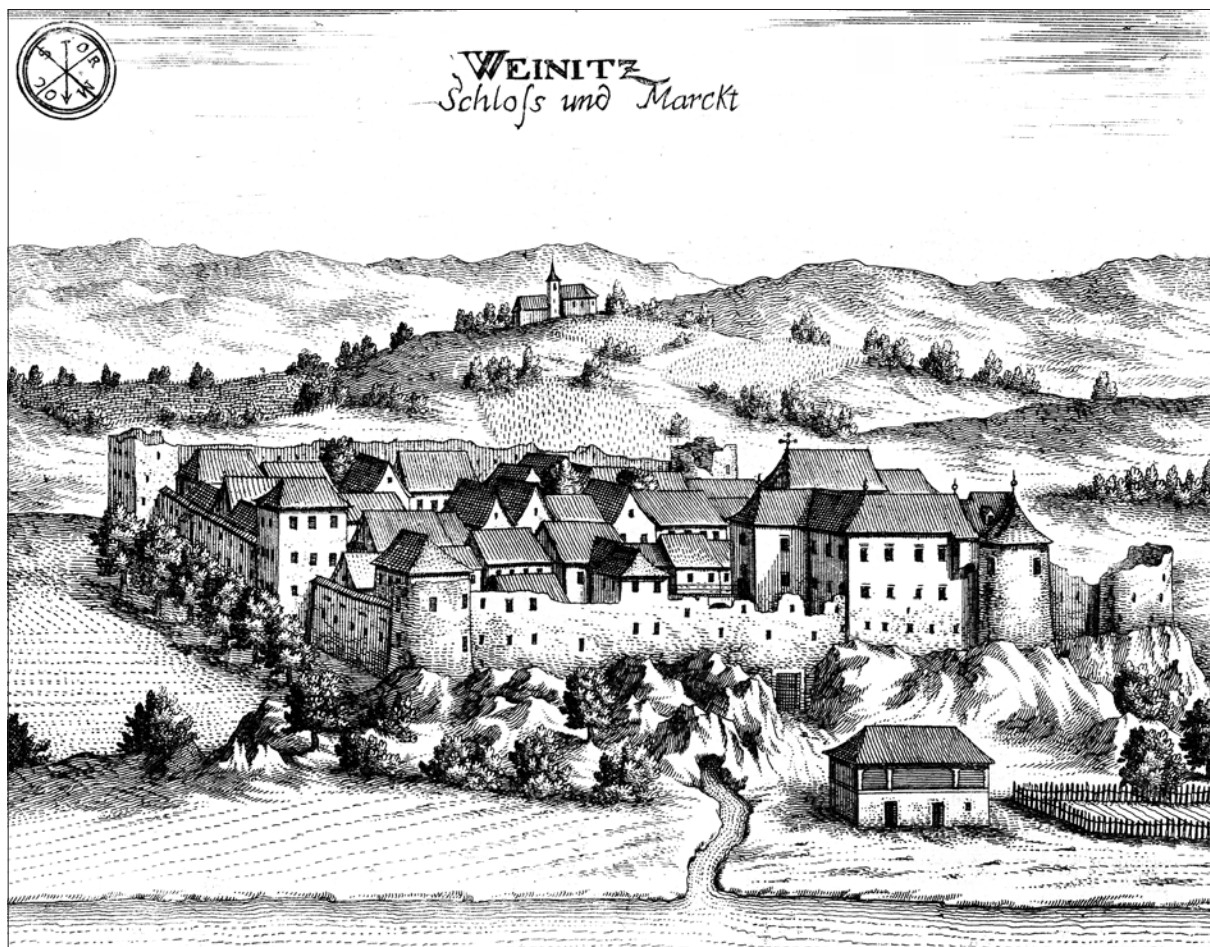
¹⁰² ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 878, f. 4, zasedanje 16. junija 1585. *Auff Maistro Martin Gambon Paumaister bith und anmelden p. die für bilff und Rabath zu den Thurn an der Khulpp.* Lopašić, Spomenici, št. XCII, str. 135, 1586, 26. februar, Kamnik. Ahac Thurn, komisar Vojne krajine, med drugim omenja, da je Martin Gambon izročil dva načrta za stolpa pri Vinici (in pod Preloko).

¹⁰³ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 879, f. 4, zasedanje 18. januarja 1589. *... die vier für zu Prelissie, Weiniz, Costtl und Poelan, sein für etlich an der Khulpp da der feindt mit*

⁹⁷ Weiss, Ubogo pogorelo, str. 28–29.

⁹⁸ Simoniti, *Vojaska organizacija*, str. 53, 82, 132, 163, 165, 213–215.

⁹⁹ Prav tam, str. 123–126.

Grad in trg Vinica (Slava vojvodine Kranjske, 1689, X. knjiga, str. 640).

tliki. Stolpe na ključnih prehodih čez reko Kolpo je stoletje pozneje upodobil Valvasor.¹⁰⁴

Rod Semeničev je bil v 16. stoletju razdeljen na več vej. Tako je težko ugotoviti, komu točno in kdaj je katera rodbinska posest pripadala, kar velja tudi za grad Vinica. Verjetno gre, tako kot v zadnjih desetletjih 16. stoletja, ko sta bila gospodarja gradu in trga Vinica Viljem in Mihael Semenič, za skupno posest grajske stavbe, t. i. *ganerb*.¹⁰⁵ Januarja 1583 so se poveljniku Jožefu Thurnu nad Viljemom pritoževali podložniki okoli Vinice: *Gospod poveljnik na Hrvaškem poroča, da so se nekateri podložniki, ki živijo okoli Vinice, pritožili nad Viljemom Semeničem, ki jim onemogoča priti do njihovih kašč (Gäden) v gradu Vinica, saj mu niso pomagali plačati za smodnik, ki ga je kupil*.¹⁰⁶ Sliko strahov nad reko Kolpo v tistem času

dopolnjuje dopis, nastal leto pozneje, ko je Mihael Semenič prosil, *naj mu pridejo na pomoč z nekaj streliva, da bo lahko bolje branil svoj* (podčrtal J. W.) *trg Vinica*. Kot je pisal poveljnik Karlovca Jožef Thurn, je imel *Semenič po tistih krajih posesti in podložnike, ki ne uživajo niti dneva miru pred ropanjem in pustošenjem, temveč morajo svoje delo ali obrt plačati z vrednostjo svojega telesa in življenja ter imajo komaj toliko miru, da se lahko obranijo [pri življenju]. Zaradi tega želi, da se mu [Semeniču] preda to strelivo, da bo lahko varoval in opozoril ne le svoje posesti, temveč tudi celotno Metliško in prehode proti deželi Kranjski, zaradi česar se mu ne sme zavrniti prošnja po nekaj streliva in puškah (toppelhakhen)*.¹⁰⁷ Seveda je Thurn za večji

Macht über kban. Die zween zu Prelissie und Weiniz sei Gott lob alß verwaut, das sich alda nicht zu befahren, die andern zween auch zuerpauen sei ...

¹⁰⁴ Valvasor, *Die Ehre III*, med stranema 304 in 305, *Der Culpstrom in Crain*.

¹⁰⁵ Kos, *Vitez in grad*, str. 36–37.

¹⁰⁶ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 877, f. 3, zasedanje 18. januarja 1583. *Herr Obrist in Crabatten berich etlicher*

umb Weinitz gesesener underthanen wider Wilhelmen Semenitschen welcher Ihnen zu Ihrem Gäden alldort in Schloß Weinitz zukhomben darumben werwehrt weil Sy das Pulfer so er erkbaufft nit bezahlen helffen wollen.

¹⁰⁷ Lopašič, *Spomenici*, št. XC, str. 130–132, 1583, 5. april, Karlovac. Dopis poveljnika vojne krajine Jožefa Thurna, kjer bemo: *Auf Mihael Semenitsch gehorsambists anlang, dass man ime mit etwas munition zu desto pessern beschützung seines Martkhs Weynitz zu hilff kumben solle ...* Gre za najstarejšo omembo Vinice kot trga. Golec, *Nastanek in razvoj II*, str. 535, kot prvo omembo navaja leto 1674.

učinek svojega dopisa dodal nekaj dramatičnosti, vendar je bila nevarnost na Vinici, v neposrednem zaledju meje z otomanskim imperijem, oddaljenim le 15 kilometrov,¹⁰⁸ zelo resnična.

Za zaključek pa se ozmimo po še eni prigodi, sporu med Semeniči in Nemškim viteškim redom, tokrat v samem Semiču, ki nam vendarle potrjuje, da »kri ni voda« in da se zgodovina v sicer vedno drugačnih podrobnostih kaj rada ponovi. Konec novembra 1559 sta Matjaž Zmajič, načelnik Nemškega viteškega reda v Metliki, in Jurij Drakulič, duhovnik Nemškega viteškega reda v Črnomlju, v Ljubljani tožila plemenitega Krištofa Semeniča, da v nasprotju z odredbo deželne oblasti ni porušil in odmaknil hišice (heuschl) blizu tabora v Semiču, ki v primeru napada Turkov za tabor predstavlja veliko nevarnost, temveč je dal postaviti novo hišo na zemlji Nemškega viteškega reda.¹⁰⁹ Krištof Semenič je torej pred letom 1559 poleg tabora v Semiču postavil manjšo hišo in s tem ogrozil sam tabor, zaradi česar so deželne oblasti zahtevale, da jo umakne. Po stari tradiciji rodu je Semenič oblastem kljuboval. Ne le, da ni porušil hišice, temveč je poleg nje, kar na zemlji Nemškega viteškega reda, postavil novo stavbo. Tabor v Semiču, postavljen okoli leta 1526, je stal še v Valvasorjevem času,¹¹⁰ omenjena sporna hiša Krištofa Semeniča pa je najverjetneje upodobljena na veduti Semiča (*Siemitsch*) v *Slavi vojvodine Kranjske*.¹¹¹ Semeniči so torej slabih 100 let po prigodi v Vinici ponovno udarili po pravicah Nemškega viteškega reda, vendar je to nova zgodba z meje imperija, za katero se bo našel prostor kje drugje.

Namesto sklepa zaključna zgodba

Sprehod po viniški župniji ter obisk rodbine Semenič in njenih posestnih načrtov bomo sklenili z obnovitvijo dogodkov na Vinici konec 15. stoletja. Rekonstruirali jih bomo tako, kot nam jih pripovedujejo do sedaj predstavljeni viri. Seveda je obnova v podrobnostih nemogoča, kar pa zgodbe o začetkih viniškega gradu ne naredi nič manj zanimive.

¹⁰⁸ Simoniti, *Vojaska organizacija*, str. 51. Medtem ko se je v Slavoniji ustalila meja proti Turkom sredi petdesetih let 16. stoletja, se je meja na Hrvaškem vse bolj premikala proti slovenskim deželam (Kranjski). ... Ob koncu stoletja se je meja med muslimanskim in krščanskim svetom ustavila na Hrvaškem, oddaljena od Kranjske (pri Vinici) vsega 15 kilometrov.

¹⁰⁹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, št. 18 (1556–1560). *Auf Clag und beschwär der Erwirdigen geistlichen herrn Mathiasen Smeyitschen hauß commentheurs inn der Mettling umnd herr Georgen Draolitsch Teutsch ordens Pfarrherr zu Tschernembl gegen den Edlen und Vessten Christoffen Semenitschen umb der Er Semenitsch wider der Landobrigkheit verordnung die heuschl zunachts bey den Tüber zu Siemitsch gelegen die den Tüber im Zeit des Feinds not zu grosse gefär gelegen nicht allein nicht abgerissen und weitter gesetzt sonnder auch von neuem ain behausung auf des Teutschen Ordens grundt setzen lassen.*

¹¹⁰ Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 808. *Diese Kirche hat auch einen Tabor.*

¹¹¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 520.

Turki so pričeli¹¹² na ozemlje Metliškega skorajda vsako leto ponovno vdirati sredi 15. stoletja, še posebno v letih po padcu bosanskega kraljestva leta 1463. Reko Kolpo so navadno prečkali na brodih, plitvinah. Eden izmed teh brodov, zaradi katerega se je razvila srednjeveška vas, je bil na Vinici, zaradi česar so bile Vinica in okoliške vasi še posebno izpostavljene turški nevarnosti. Ta se je po Valvasorju v okolici Vinice prvič utelesila leta 1469, ko so po njegovih besedah Turki tamkajšnjo okolico žalostno opustošili in se izkazali kot gnusni Skiti.¹¹³ Sredi stoletja je tamkaj župnikoval Viljem Graman, po rodu metliški meščan, ki je nedvomno poznal zgodbe o prvih vpadih Turkov na začetku 15. stoletja, saj so jih njegovi starši in someščani videli ali o njih vsaj slišali, zagotovo pa je leta 1469 doživel grozo turškega napada. Svojo župnijo, še posebno pa slabo desetletje in pol poprej pridobljene posesti in podložnike v bližnjem Drenovcu, je hotel zaščititi – tako kot je njegov sorodnik Peter Graman z utrdbenimi deli zaščitil mesto Metlika. Ko je sklepal posle, je bil poleg njega velikokrat prisoten Viljem Semenič, ugledni plemič z Metliškega, gotovo pa tudi njegovi sorodniki, ki so bili največji posestniki v vasi Vinica, kjer so imeli največ podložnikov.¹¹⁴ Semenič je imel v Vinici in njeni bližini interese in nemajhno premoženje, bil pa je tudi povezan z župnijo Vinica, kjer je le generacijo poprej služboval njegov stric Friderik, najverjetnejši graditelj lastniške kapele sv. Katarine. Ni nemogoče, da je Viljem Graman na položaj župnika na Vinici prišel s Semeničevo pomočjo. Kmalu po turškem napadu leta 1469 sta se Graman in njegov znanec Semenič najverjetneje domenila, da bosta za zaščito svojih podložnikov in ne nazadnje tudi ostalega okoliškega prebivalstva postavila stolp ali grad, ki jih bo vse varoval. Spričo vse pogostejših vpadov

¹¹² GStAPK, XX. HA OBA 18359, 1500, 9. december. *Die Turghen die dann gewonlich alle Jar daselbs heraus Ziehen.*

¹¹³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 640. *Das Schloß os wol / als der Marckt / ist mit starcken Ringmauren und festen Thürnen / (so zwar jetzt dem Einfallen und der Ruin gar nahe) möglichst versehen / so daß sie sich denen Türkischen Anfällen statlich widersetzen können: zumaln diese Bluthunde / im 1469sten Jahr / und auch zu vielen andren Zeiten / die umligende Gegend jämmerlich verwüstet / und als grausame Scythen sich erwiesen.* Turški vpad leta 1469 podrobno opiše v XV. knjigi, str. 369, in pravi, da se je desetisočglava turška vojska zbrala v Bosni in udarila na Metliško (*auf Medling ... zugging*), kjer se je razdelila v tri skupine. Prva je udarila na Ljubljano, druga na Novo mesto, Kostonjico in Šentjernejo, tretja pa je opustošila območje ob reki Kolpi, od Petrovine na Hrvaškem do Vinice (*bey Petrowin und Weiniz (oder Weiniza) an der Culp*). Resničnost tega vpada še posebno poudarja dopis iz leta 1469, v katerem cesar Friderik III. piše papežu Pavlu II., naj mu vsaj za tri mesece pomaga z vojsko ali denarjem pri obrambi pred turškimi napadi na grofijo Metlika (*comitatus Metlicensis*) v Slovenski marki (*marchia Slavonia*), katere prebivalci so neizkušeni v bojevanju (*Regesta Imperii XIII*, 22, št. 261, 1469, pred 2. majem). Glej tudi Gruden, *Cerkvene razmere*, str. 67.

¹¹⁴ GStAPK, XX. HA OBA 18359, 1500, 9. december. *Edl- lewt gebruder ... mit Namen Semenitsch die daselbs die maisten pawern haben.*

turških oddelkov je bil predlog sprejemljiv. Pri gradnji so sodelovali Semeničevi podložniki in gotovo tudi vsi ostali okoliški prebivalci, saj je šlo za skupno varnost. Očitno se je s tem strinjal tudi načelnik tedaj verjetno že pešajoče¹¹⁵ hiše Nemškega viteškega reda v Metliki. Nekakšen dogovor med Gramanom in Semeničem je določal, da bo Graman poskrbel za gradnjo grajskega poslopja, Semenič pa bo dal zemljo, na kateri bo poslopje postavljeno. Lokacija kapele sv. Katarine na izpostavljenem in dobro zaščitenem delu ob vasi Vinica je bila najprimernejša, tako da so se na njej kmalu po letu 1469 pričela gradbena dela. Kapelo so nadzidali in ji dodali stolp, s čimer je dobila poudarjen obrambni značaj. Do leta 1472 je bila gradnja stolpa Vinica zaključena, Graman pa je dal v spomin na ta dogodek vzdati ploščo z grbom (Jezusovo glavo?) in letnico v gotici. Stolp je posedoval vse do svoje smrti konec 15. stoletja; njega in njegove župljane je gotovo kdaj zaščitil pred dednim sovražnikom krščanskega imena. Viljem Semenič, graščak v Turnu pri Dragatušu in posestnik na Vinici, je bil tedaj še živ, rod in premoženje njegove številčne družine pa sta bila razdrobljena po celotni deželi. Gotovo je bil zelo drag tudi odkup sorodnika Otona iz turškega ujetništva kmalu po letu 1475. Stolp v Vinici je bil postavljen na zemljišču rodbine Semenič. Po Gramanovi smrti, ob siceršnjem žalostnem stanju Nemškega viteškega reda v deželi, katere pravo je pričelo izginjati, ni pa ga še nadomestilo pravo dežele Kranjske,¹¹⁶ so Semeniči videli možnost zasedbe stolpa, za katero so konec koncev imeli povsem trdno pravno osnovo. Trije bratje Semenič, najstarejši Viljem ter Nikolaj in Albert, so postavili hišo v samem taboru in nameravali ob primerni priložnosti polastiti se gradu,¹¹⁷ kar se je zgodilo kmalu po smrti Vi-

ljema Gramana. Dogajanje je seveda spremljal tudi tedanji komtur Nemškega viteškega reda na Metliškem. Vedel je, da je med duhovnikom na Vinici, župniji njegovega reda, in tamkajšnjimi posestniki Semeniči obstajal dogovor o gradnji stolpa. Menil je, da stolp po pravici pripada Nemškemu viteškemu redu, in enemu izmed redovnih bratov ukazal, naj stavbo sedaj, ko je Viljem Graman umrl, prevzame. Ko je duhovnik Nemškega viteškega reda prišel na Vinico in zahteval stolp, so ga bratje Semenič izgnali, s čimer se je pričel spor. Novica o teh dogodkih je prišla do deželnega komturja na Dunaju Konrada Stauchwitza. Nemški viteški red je moral spor s Semeniči poravnati v skladu s privilegiji plemstva in pravom dežele. To, kar je razumel kot kršitev svojih pravic, je naznanil po deželnih običajih in pravu pred glavarjem v Metliki.¹¹⁸ Glavar je novico posredoval na dvor cesarja Maksimilijana I., od leta 1493 nadvojvode Avstrijskega, pod katerega oblast sta spadala tudi dežela Kranjska in Metliško. Maksimilijan I. je še pred 13. aprilom 1500 Sigmundu Pirsu, od leta 1497 glavarju Metliškega,¹¹⁹ poslal ukaz, naj v njegovem imenu zasede tabor Vinica, tedaj še v rokah treh bratov Semenič, in ga drži v oblasti, dokler ne bo spor rešen. Pirs je ukaz izpolnil, seveda pa na Vinico ni šel sam. Poslal je svojega rubeznika (*überreiter*) Jakoba Kraljiča, ki je stolp zasegel in iz njega v cesarjevem imenu izgnal brate Semenič.

Malo pred tem je Viljem Semenič že umrl; nasledil ga je sin Hans. Viljemov sorodnik Albert je stopil v Nemški viteški red,¹²⁰ brat Nikolaj pa je skupaj z drugimi Semeniči obvladoval posesti v deželi in služil na nevarni meji imperija. Izguba stolpa v Vinici je pomenila grožnjo njihovi že sicer ne ravno največji posesti. Tako so Semeniči hoteli na vsak način dokazati, da imajo pravico do stolpa, saj stoji na njihovi zemlji. To pravico so verjetno dokazovali na ogradnem sodišču v Ljubljani, ki je šele na začetku 16. stoletja počasi postajalo pristojno za reševanje sporov med deželani, plemiči Metliškega. Kako je to dokazovanje potekalo in kakšni so bili dokazi, dosegljivi viri ne sporočajo, gotovo pa je, da so bili Semeniči pri svojem dokazovanju uspešni, saj jim je bil stolp vrnjen najpozneje do leta 1522. Ker jim je uspelo dokazati, da je stolp Vinica postavljen na njihovi zemlji, jim ga je Jakob Kraljič, kakor je ugotovila Majda Smole, *izročil*. Nemški viteški red se seveda s tem ni sprijaznil in je v dvajsetih letih 16. stoletja to razumel kot veliko nasilje plemenitih Semeničev

¹¹⁵ Chmel, *Auszüge*, 1478, 14. februar, Graz. Koncept listine pravi, da so se cesarju Frideriku III. sodnik, svet in meščani mesta Metlika pritožili zaradi zmanjševanja števila duhovnikov in božje službe v Metliki (*daz auch der Gotsdinst vnd die anzahl der briester daselbs in merklich abnemen komen sey vnd als sich gebürt nicht gehalten werde*). Cesar je Andreju Hohenwarterju, glavarju v Celju (!), ukazal, naj določi dan, ko bodo meščani Metlike in Nemški viteški red poslušali tožbe in se poravnali (*geneinander hörest vnd vleis habst (sy) miteinander gutlich zu uerainen*), tako da božja služba ne bo izostajala, število duhovnikov pa bo takšno, kot je bilo od nekdaj (*daz der Gotsdinst ... nicht abnemen komme ... vnd auch die anzahl priester als von allter herkommen ist gehalten*). Nemška hiša v Metliki je bila že od začetka sedemdesetih let 15. stoletja v slabih odnosih z oglejskim patriarhatom, kamor je Metliško spadalo. Glej Weiss, *Reformacija na Metliškem*, str. 690. Razmerje med Nemškim viteškim redom in oglejskim patriarhatom je očitno v imenovanju duhovnikov, kjer je Nemški viteški red predlagal kandidata, oglejski patriarh ga je potrdil, njegov praviloma dolenski arhidiacon pa umestil.

¹¹⁶ Weiss, *In conterminiis*, str. 43–46.

¹¹⁷ GStAPK, XX. HA OBA 18359, 1500, 9. december. *Sonnder die bemelten Semenitsch pawen und mawern ain haus und wonnung in dieselb Rynngmaur Inwenndig hieren, dardurch sy vermainen dem Orden und Pfarrer destmer drang zuthun und sein taglich der maynung den Orden umb bemelten Turn und Rynngmaur Zubringen*.

¹¹⁸ Da je Nemški viteški red celoten razplet naznanil deželnemu glavarju, izhaja tudi iz naslovov na opisu spora na Vinici, ki je bil namenjen tudi *An Sigmundden Piers hauptman in der Mettling* (GStAPK, XX. HA OBA 18359, 1500, 9. december).

¹¹⁹ Weiss, *In conterminiis*, str. 46.

¹²⁰ Vsekakor je pomenljivo, da pritožbe Nemškega viteškega reda srečamo v času, ko je bil Albert Semenič komtur na Metliškem, »viniško zadevo« pa je deželni komtur Auer poveril črnomaljskemu župniku Hansu Heldu (GStAPK, XX. HA OBA 25658).

Vinica na vojaškem zemljevidu v letih 1763–1787. Očitni so obrisi nekdanjega trškega obzidja, tabora (Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 1, izsek zemljevida 247C2).

nad njihovo posestjo. Zato jih je tožil pred različnimi uradi, vendar, kakor se zdi, neuspešno. Stolp oziroma grad Vinica je postal posest rodbine Semenič. V lasti so ga imeli do leta 1602, ko so ga prodali Mihaelu Kanižarju,¹²¹ dasiravno je nekoliko nenavadno, da sta leta 1618 brata Semenič sklenila dogovor o delitvi premoženja.¹²² Tisti, ki je postal lastnik Vinice, je moral drugemu, lastniku posesti pri Semiču (*Hoff*

Siemitsch), plačati večjo vsoto denarja, kar pomeni, da je bila Vinica ponovno v njihovih rokah.

Težke ure so doživeli tudi Semeniči. Dne 19. aprila 1524 je na Metliško po poročilih očitvidca vdrlo štiri tisoč Turkov, ki so se utaborili pri Rosalnicah. Plenili so v okolici mesta Metlika, napadli posesti različnih plemičev, tudi Nemškega viteškega reda, ter zajeli veliko število ljudi, živine in konj. Prišli so pred obzidje mesta Metlika, vendar ga niso naskočili, tako da so ljudje ostali varni za njegovimi zidovi. Veliko predmestje Metlike in okoliške vasi pa so nedvomno gorele. Nekateri plemiči so se izkazali s svojim pogumom in si drznili napasti Turke. Tedaj sveži pripadnik Nemškega viteškega reda, ki je na Metliško prišel s Hrvaškega, Marko Hrelac (*Hrelatz*), je zajel več Turkov in veliko konj, ujetih podložnikov pa ni mogel rešiti – Turki so jih dan pozneje že odpeljali čez Kolpo. Viteški pogum so pokazali tudi Semeniči. Nad Turke sta se odpravila Albert Semenič, tedaj že v letih, in njegov mladi sorodnik Hans, sin Viljema Semeniča iz Vinice.¹²³ Alberta so Turki v bojih

¹²¹ ARS, AS 173, Imenjske knjige za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), s. p., *Tschernembler Poden Sigmundt Khanischar*, z imenjskim davkom 3 ren. gld., 26 kr., kjer za leto 1602 beremo: *Ist ime von weilandt Micheln Semenitschen seeligen gült, der Sitz Weinitz sambt 11R 12K herrngült laut frauen Magdalena Semenitschin wittiben aufs andt zugeschrieben worden. Thuet sein volliger gült R15 K38*. Pri zapisu Mihaela Semeniča 1602 ist von diser gült der Sitz Weinitz sambt ainlef Pfundt 12R herrn gült laut frauen Magdalena Semenitschin wittiben gefertigter auf und an: und Sigmunden Kanischar zuegeschriben worden. Glej tudi Golec, *Nastanek in razvoj II*, str. 536.

¹²² ARS, AS 1063, Zbirka listin, 1618, 13. oktober, Vinica. *Hernach volgt der Getroffene Wuelkuerliche Vertrag: So an heutt dato zwischen denen Edlen unnd Gestrengen Herrn Sigmunden, und herrn Andree Semenitsch zu Siemitsch gebrüdern, als weilundt des auch Edlen gestrengen herrn Wilhalben Semenitsch zu Siemitsch seligen nachgelassner Eheleiblichen Sun ... Nemlichen daß wolgedachter herr Sigmund freywillig und ungezwungen seines brudern herrn Andree difen vorschlag gethan wellichen Weinitz zum thail khombt der solle dem andern denen der Hoff Siemitsch zur gethailt wirtdt ain thausent zwayhundert und funffzig gulden vor hinauß zugeben schuldig sein.*

¹²³ GStAPK, XX. HA OBA 26855, 1524, 20. april. *Auch wir E. F. G. das den XVIII aprilis dy turkben mettlinger poden uberfallen unnd das volkh als genomen unnd mettling stat belegert aber nit gesturmt unnd unser volh dar darinnen ligt der turkben gefangen unnd LX ross genomen. Aber albrecht Semenitsch Erschlagen worden unnd der Wilbalm Semenitschen sun von Weinitz*

potolkli (*erschlagen worden*), vendar je preživel, saj ga srečamo nekaj let pozneje, ko je od Nemškega viteškega reda kupil več posesti.¹²⁴ Hansa Semeniča Viniškega pa so v istem spopadu zajeli (*gefanget worden*). Slabo leto pozneje so na kranjskih deželnih stanovih v Ljubljani med drugim omenjali, da je bil *Hans Semenich na preteklega sv. Jurija dan, ko so Turki napadli Metliško, ujet in odpeljan v Bosno. Tam je še vedno ujet, in ker omenjeni Semenich nima očeta, sorodstvo (freundschaft) pa premoženja, prosi našega milostnega kneza in častite deželne stanovne, da odobrijo pomoč. Nato so častitljivi deželni stanovni iz posebne krščanske bratske ljubezni odobrili iz lastnega žaklja izročiti en renski goldinar in en krajcar za pomoč in osvoboditev omenjenega Semenicha ter v ta namen določili zbiranje denarja (anschlag).*¹²⁵ Člani deželnih stanov so zbrali 200 renskih goldinarjev¹²⁶ in Hans je bil najpozneje leta 1530 že na Metliškem. Dne 8. aprila 1530 ga najdemo na Vinici, kjer je skupaj z Jakobom Raunachom poveljeval 232 zbranim lahkim oborožencem, martolozom.¹²⁷

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ACAU – Archivio della Curia Arcivescovile Udinese
Acta Curiae 303

ARS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 194, 852, 877, 878, 879
AS 173, Imenjske knjige za Kranjsko, 3, 4
AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, št. 18

Hanns gefangen worden.

¹²⁴ Dimitz, Zur Geschichte, str. 61–64. Gre za več dopisov, nastalih julija 1523, ki omenjajo Alberta Semenicha in njegov nakup posesti Nemškega viteškega reda na Metliškem. Med drugim omenja prodajo posesti v vaseh *Ritschan, Bresie* (Brezje) und *Meibenthal* (verjetno popačeno Marindol) dem *Albrecht Semenitsch*. Listino te prodaje najdemo v GStAPK, XX. HA OBA 25795, 1522, 12. december. Listina pravi, da Jošt von Waltzhausen, komtur avstrijske balije, proda Albertu Semenichu v omenjenih vaseh *Rotschitz* (!) šest hub, v *Marbenthal* devet hub in v *Bresie* eno hubo za 173 renskih goldinarjev.

¹²⁵ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, f. 121, šk. 194, 1525, 7. marec. Jožef Lamberg iz Sneznika, deželni oskrbnik na Kranjskem, piše o aktualnih zadevah deželnih stanov in pravi: *Euch ist unverporgen das Hanns Semenitsch zu vergangenen sannd Georgen tag, als die Turkhen Mettlinger poden überfallen von dem Turkhen gefangen und genn Wossn gefuert. Allda Er noch heftiglich gefangen ist, und diewey an gedacht Semenitsch seins Vatern und freundschaft vermugen nit ist, sich an Unners genedigisten herrn das Lanndepurstn und ainer Eramsn Landschaft billf zuerledigen. Demnach haben sich ain Ersame Lanndschaft aus sonnder Cristenlichen Bruederlichen lieb bewilligt aus Ir selbst seckl von Ainem Reynischen gullden Veltz ain kreutzer zu billf und erledigung gedachts Semenitschen zuegeben.*

¹²⁶ Slana, Lastniki gradov, str. 580.

¹²⁷ Simoniti, Vojaška organizacija, str. 125.

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, fasc. 80, 97

AS 1063, Zbirka listin

AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 148r

AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, 12. stoletje–19. stoletje, šk. 14

AS 1087, Zbirka dopolnilnih mikrofilmov

DOZA – Deutschordenszentralarchiv, Wien
Urkunden

GStAPK – Geheim Staatsarchiv Preussische Kulturstiftung, Berlin
XX. HA OBA 18359, 25658, 25795, 26855

HKA – Hofkammerarchiv, Österreichisches Staatsarchiv
Gedenkbuch No. 5

LABW, StAL – Landesarchiv Baden-Württemberg, Stadtarchiv Ludwigsburg
JL 425 Bd. 29, Commende Tschernembl und Möttling

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana
Zbirka listin

OÖLA – Oberösterreichisches Landesarchiv, Linz
Herrschaft Schwertberg, Familienakten, Sch. 141

OBJAVLJENI VIRI

Baraga, France: Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 17, 1995.

Barle, Janko: Prepri med nemškim redom in kapitulom zagrebskim v 14. veku. *Zgodovinski zbornik*, 20, 1892.

Beheim, Michael: Das Buch von den Wienern. *Deutsche National-Litteratur* 11, Berlin und Stuttgart: W. Speman Verlag, 1886.

Böhmer, Johann Friedrich: Ausgewählte Regesten des Kaiserriches unter Maximilian I. (1493–1519). *Regesta Imperii*, XIV, 3. Band, 1. Teil, Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 1996.

Böhmer, Johann Friedrich: Ausgewählte Regesten des Kaiserriches unter Maximilian I. (1493–1519). *Regesta Imperii*, XIV, 4. Band, 2. Teil, Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2004.

Buturac, Josip: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501. *Starine*, 59, str. 43–107.

Chmel, Joseph: Auszüge aus einem Kanzleibuche (Concepten-Sammlung) K. Friedrich IV. vom Jahre 1478. *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, II, 1852.

- Dimitz, August: Zur Geschichte des deutschen Ordens in Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, 23, 1868, str. 61–64.
- Duellius, Raymundus: *Historia Ordinis Equitum Tevtonicorum*. Vienna: Petrus Condradus Monath, 1727.
- Koblar, Anton: Drobtnice iz furlanskih arhivov. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 1, 1891, str. 1–38; 3, 1893, str. 101–109.
- Lopašić, Radoslav: Spomenici hrvatske krajine I. *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, 14, Zagreb: Societas Typographica, 1884.
- Ottner, Christine: Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). *Regesta Imperii XIII*, 22. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2006.
- Rajšp, Vincenc in Majda Ficko (ur.): *Slovenija na vojaških zemljevidih (1763–1787)* I. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Založba ZRC, 1995.
- Schroll, Beda: Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten. *Fontes rerum Austriacarum: Diplomataria et acta*, 39. Wien, 1876.
- Tomaschek, Ignaz: Urkunden-Regesten zur Geschichte Krain's. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, 18, 1863, str. 88–90.
- Verbič, Marija: *Deželnozbornski spisi kranjskih stanov* I. Ljubljana: Arhiv Socialistične Republike Slovenije, 1980.
- LITERATURA**
- Birken, Sigmund von: *Spiegel der Ehren des hochlöblichen kayser = und königlichen Erzhauses Oesterreich*. Nürnberg: Michael und Johann Friderich Endter, 1668.
- Dular, Jože: Župančičeva Vinica. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*, 53. Maribor: Obzorja, 1975.
- Golec, Boris: Nastanek in razvoj slovenskih meščanskih naselij – naslednikov protiturškega tabora II. *Zgodovinski časopis*, 54, 2000, str. 523–562.
- Gruden, Josip: *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitve ljubljanske škofije*. Ljubljana: Leonova družba, 1908.
- Jakič, Ivan: *Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem*. Ljubljana: Didakta, 1995.
- Jakič, Ivan: *Sto gradov na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba, 2001.
- Kos, Dušan: *Bela krajina v poznem srednjem veku*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1987.
- Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje)* I. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1991.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009.
- Nared, Andrej: Začetki prelatskega stanu. *Historični seminar*, 7, 2009, str. 9–37.
- Sapač, Igor: *Gradovi in dvorci v Beli krajini*. Ljubljana, diplomatska naloga, Fakulteta za arhitekturo, 2003.
- Simoniti, Vasko: *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.
- Slana, Lidija: Lastniki gradov in dvorcev pri Semiču skozi stoletja. *Kronika*, 58, str. 575–592.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska*. Ljubljana: Viharnik, 2004.
- Štih, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Ljubljana–München: Mladinska knjiga, faksimile, 1972.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Opus Insignium Armorumque*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, faksimile rokopisa, 1993.
- Voigt, Georg: *Geschichte des Deutschen Ritter-Ordens in seinen zwölf Balleien in Deutschland* I. Berlin: Georg Reimer, 1857.
- Weiss, Janez: In conterminiis. Razvoj mejne pokrajine Metliške in odnosi s hrvaško-slavonskim prostorom s poudarkom na prisotnosti in posesti rodbin Erdődy in Frankopan. *Med cesarstvom in kraljestvom*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 13–82.
- Weiss, Janez: Reformacija na Metliškem. Prispevek k celovitejšemu razumevanju pojava protestantizma na Slovenskem. *Kronika*, 58, 2010, str. 685–712.
- Weiss, Janez: *Študenti iz današnje Bele krajine na univerzah na Dunaju in v Gradcu v času med 1400–1700*. Črnomelj: Mladinski center BIT, 2013.
- Weiss, Janez: Ubogo pogorelo mestece. *Da ogenj vune pride*. Zbornik ob 130-letnici Prostovoljnega gasilskega društva Črnomelj. Črnomelj: Prostovoljno gasilsko društvo Črnomelj, 2011, str. 17–72.

S U M M A R Y

STORIES FROM THE BORDER OF THE EMPIRE:

THE VINICA CASTLE AND THE SEMENIČ FAMILY, BEGINNINGS AND FIRST OWNERS IN LIGHT OF NEW ARCHIVAL SOURCES

Based on available archival materials and construction elements, early authors dated the origins of the Vinica Castle to somewhere between the mid-15th and 16th century, the time of mounting Ottoman pressure on Carniola and neighbouring

lands, which forced the province to set up defense structures and fortifications and reinforce medieval castles. The development of Vinica as a market town was inextricably connected with the development of its fortifications, also known as *tabor*, and its castle. The first owner of the Vinica Castle was believed to be a man named Kraljič, who was succeeded in the 16th century by the noble family of Semenič, and in the 17th century the castle fell into the ownership of the families Kanižar and Purgstall. Recently discovered archival material of the Prussian Cultural Institution (*Preussische Kulturstiftung*) from Berlin throws new light on the beginnings of the Vinica Castle, its builders and first owners, and improves the current knowledge on the history of this castle building situated in the southeasternmost part of present-day Slovenia. A reference to a property dispute that erupted between the Semenič family and the Teutonic Order in the early 16th century linked the newly-built castle to the Gramans, a family of townsmen from Metlika, and the noble family Semenič, as well as threw new light on the role of the Teutonic Order and provided valuable new knowledge concerning their estate and presence at Vinica.

The Turks resumed with almost annual incursions into the territory of Metlika in the second half of the 15th century. The Kolpa River, which constituted the border between Carniola and Croatia, Holy Roman Empire and The Lands of the Crown of St. Stephen, was usually crossed at shallow parts of the river (fords), that facilitated the development of medieval villages. As an incursion venue the ford at Vinica greatly increased the exposure of Vinica and the surrounding villages to the Turkish threat. According to Valvasor, the latter found its clearest manifestation around Vinica in 1469, when the Turks “ravaged the local area into a most deplorable state and revealed themselves as despicable Scythians that they were.” In the middle of the century, Wilhelm Graman, a citizen of Metlika served as a local parish priest. He heard stories of the first Turkish raids at the onset of the 15th century and probably personally witnessed the horrors of such an incursion in 1469. Graman wanted to protect the parish and particularly the estates, and the serfs obtained a little less than fifteen years prior in the nearby village of Drenovec. Soon after the Turkish raid of 1469, Graman and Wilhelm Semenič, a distinguished nobleman from Metlika, as well as the owner of the largest estate in Vinica and the majority of serfs, concluded an agreement to erect a tower or a small castle to protect their serfs as well as other local inhabitants. The agreement between Graman and Semenič most probably stipulated that Graman would see to the construction of the castle building and Semenič would provide the land on which the building was to be built on. The most suitable was the location of St. Catherine’s chapel in an open and well-protected

part of Vinica, where the construction works began soon after 1469. The chapel was extended and a tower was added, therefore gaining a more defensive character. Until 1472, the construction of the Vinica tower was completed and Graman memorialised the event by mounting a plaque with a coat-of-arms (Jesus’s head?) and an inscription of the year in Gothic alphabet. The tower remained in his hands until his death at the end of the 15th century; from time to time, it most certainly provided protection to him and his parishioners against the hereditary enemy of the Christian name. The Vinica tower was erected on a plot of land that belonged to the Semenič family. After Graman’s death and given the lamentable state of the Teutonic Order in the province of Metlika, whose law began to disappear but was not yet properly supplanted by Carniolan law, the Semenič family saw their opportunity to seize the tower, for which they also had completely sound legal grounds. Three Semenič brothers, the oldest Wilhelm, and the younger Nicolas and Albrecht, built a house in the newly fortified settlement, and resolved to lay their hands on the castle at the first fitting opportunity. Soon after Wilhelm Graman’s death, when the Komtur of the Teutonic Order in Metlika ordered one of the Knight-Brothers to seize the building. However, when he came to Vinica and laid claim to the tower, Semenič brothers chased him away, thus initiating a dispute over the estate. The dispute soon escalated, as may be gathered from the decree of Emperor Maximilian I in April of 1500, ordering Sigmund Piers, the governor (*hauptmann*) of Metlika, to seize the Vinica fortification on his behalf and hold it under his control until the dispute was solved. This is the oldest document containing a reference to the tabor fortifications in Vinica. Piers fulfilled the order and sent his bailiff Jacob Kraljič to take hold of the tower and drive out the Semenič brothers on Emperor’s behalf. The brothers tried every possible means to demonstrate their rightful claim to the castle, which stood on their land. Available sources do not provide any information on what served as evidence and how it was presented, but what is certain is that the brothers successfully proved that the Vinica Castle was indeed built on their land and the bailiff Kraljič turned the tower over to them no later than 1522. In the 16th century, the castle and the fortifications at Vinica, situated only fifteen kilometres away from the Ottoman Empire, were an important centre in the immediate hinterland of the Military Frontier, which contributed to the growth and development of the village. Thus, in 1583 Vinica first appears in sources as a market town. The Vinica Castle remained in the possession of the Semenič family until 1602, when they sold it to Michael Kanižar, but reclaimed it before 1618.

Severna in zahodna stran obnovljenega gradu Vinica, maj 2016 (foto: Janez Weiss).

Vzhodna stran gradu s kapelo sv. Katarine, in južni stolp, obrnjen proti reki Kolpi, maj 2016 (foto: Janez Weiss).